

מרחב בטוח

גילי הרטל, יוסי דוד וליטל פסקר

מרחב בטוח

בית

כְּשֶׁאֲנִי מְגִיעָה לְבֵית
בו גְּדַלְתִּי, הַבֵּית
שֶׁל הַהוֹרִים שְׁלִי,
הַבֵּית בו פָּחַדְתִּי
לְהִגִּיד שְׁאֲנִי לֹא
כְּמוּ כְּלָם, אָז
פָּחַדְתִּי, הַיּוֹם בְּטוֹחַ
גַּם.

הצהרות

בְּפֶעַם הָרֵאשׁוֹנָה
שֶׁהִגַּעְתִּי לְרוֹגֵטְקָה קְרֵאתִי אֶת הַשְּׁלֵט בְּכַנְיָסָה:
"חָשׁוּב לְזָכוֹר
לְאֵ/נָשִׁים שׁוֹנִים יֵשׁ רְגִישׁוֹת שׁוֹנוֹת
תְּדַאֲגוּ לָתֵת
לְאַחֲרוֹת מְסַפֵּיק
מְרַחֵב פְּדֵי לִיהָנוֹת –
חָשׁוּב לֹא לְעַמֵּד
קְרוֹב מְדִי,
לְהַעִיר הַעֲרוֹת עַל גּוּף / תְּזוּת
שֶׁל אַחֲרוֹת אוּ לְגַעַת
בְּלִי הַסְכָּמָה."

בְּפֶעַם הָרֵאשׁוֹנָה

בְּחַיִּים שְׁלִי
רְקַדְתִּי.

חני כבדיאל, מתוך מחזור השירים "מרחב בטוח"

"מרחבים בטוחים" מוצעים כפתרון אפשרי בקהילות פמיניסטיות, להט"ביות וקוויריות נוכח הפעלתם של אלימות ודיכוי במרחבים ציבוריים כלפי א.נשים² החורגים מציוויים נורמטיביים. תצורות שונות של "מרחבים בטוחים" נבנו על ידי תנועות חברתיות וקבוצות אקטיביסטיות פמיניסטיות, להט"ביות וקוויריות בהתאם לצורכיהן הספציפיים. "מרחבים בטוחים" הם פתרונות העונים על צורך קהילתי בהגנה ממרחבים פוגעניים ואלימים, המפעילים דיכוי שבשגרה כלפי א.נשים החורגים מהמערך ההטרונורמטיבי.³

בשיח השגור, "מרחב בטוח" משמש לרוב לציון מרחב פיזי, חלל (מוגבל או קבוע בזמן/מקום) המוגדר כסביבה פתוחה ומקבלת המובנית מתוך כוונה לאפשר לפרטים הנמצאים בה תחושת ביטחון אישי ואפשרות לביטוי עצמי מלא, ללא חשש מאלימות. "מרחב בטוח" הוא יחסי – לנוכחים, למקום, לזמן ולהקשר שבו הוא מתקיים, ונוגע לסוגיות ספציפיות כגון יכולת הכלה של מגוון תרבותי וכלים להתמודדות עם דיכוי במקום המאפשר זאת. הגדרתו של המרחב כבטוח, אם כך, מסמנת את מהותו כמקום מקלט; כחלל שמהותו להציע פתרון, גם אם חלקי וזמני, לשגרה שאין בה ביטחון.

דרך אחת ליצור "מרחב בטוח" היא הפעלה של פרקטיקות המיועדות לניטור הגורם האנושי: הבחנה בין א.נשים המורשים להימצא בו לבין אלה שאינם מורשים; הבניה וסימול של גבולות המבחינים בין "המרחב הבטוח" לזה שאינו בטוח; משטור היחסים החברתיים בין המשתתפים; והבניה של כללים הנהוגים במרחב. לפיכך, המושג "מרחב בטוח" מורכב מאוסף של תחושות, הסכמות ומופעים. הגדרתו של מרחב מסוים כבטוח מהווה למעשה פעולה לשונית הצהרתית, או מבע ביצועי (Speech act)⁴ – פעולה המכוונת את המרחב כבטוח באמצעות ההכרזה עליו. ההסכמות, ובעקבותיהן המופעים המאפיינים "מרחבים בטוחים" ספציפיים, יוצרים תחושת ביטחון למען הא.נשים הנמצאים בו. תחושת ביטחון זו, המעוגנת באמונה בקיומה של מערכת כללים המשותפת לכלל הנוכחים במרחב, היא מטרתו של "מרחב בטוח" והלגיטימציה לקיומו.

דרך נוספת לאפיין "מרחב בטוח" היא באמצעות היחס למרחב פיזי כלשהו (חדר, מרכז, מועדון) ולמרחב זמן. המרחב הפיזי: צורתו, גודלו, מיקומו הגיאוגרפי, מאפייניו החושיים (ריח, תחושה, צבעים, מידת האור וסוגו, מרקם החפצים), מידת ציבוריותו או סגירותו והדרכים להגיע אליו (נגישות). המרחב הכרונולוגי: השעות שבהן המרכז פתוח, הערב שבו מתקיימת המסיבה, התקופה.

"המרחבים הבטוחים" העומדים במוקד מאמר זה הם מרחבים פמיניסטיים, להט"ביים וקוויריים שפועלים במרחב הישראלי. אמנם "המרחב הבטוח" ותפיסות קוויריות בנוגע לאופן ייצורו צמחו בהקשר האמריקני, אך גם עולם הדימויים הישראלי מעודד את כינונם של "מרחבים בטוחים" פמיניסטיים, להט"ביים וקוויריים בישראל. בתוך עולם דימויים זה מעוגנות חלק מהתפיסות ומהשיח הפופולרי שבמרכזם מאפיינים ביטחוניסטיים-מיליטריסטיים מקומיים. בהקשר הישראלי בולטת הדוגמה של "מרחב בטוח" או "מרחב מוגן" בקונוטציה של לחימה, מלחמה וביטחון, שבהם מרחבים מוגנים ובטוחים משמשים להתגונן מפני האויב. אירועים אלימים אלה הנכחו את המושג "מרחב בטוח" במסגרת עולם הדימויים ובשיח הישראלי בזירה הציבורית וזכו לפריחה משמעותית בתקופת מלחמת המפרץ (1991) כמרחבים שסימלו הגנה

מפני פגיעות טילים כימיים.⁵ בתקופה זו התקיים דיון על "מרחבים בטוחים", על צורתם, גודלם ומידת הציבוריות או הפרטיות שלהם. ככלל, "מרחבים בטוחים" בתקופה זו נוצרו באמצעות אקטים פרפורמטיביים בעיקרם של אחד מחדרי הבית. הבית, "המרחב הבטוח" האולטימטיבי בדמיון ההטרונורמטיבי, הוגדר כבטוח מפני פגיעות טילים כימיים באמצעות פעולות הסימון, האיטום והמיגון שבוצעו בו.

בדמיון ההטרונורמטיבי הבית נתפס כמקום מבטחים, מקום שאין בו צורך בהסתרה, ואילו במסגרת עולם הדימויים הקווירי, בית ההורים והיחסים המשפחתיים נתפסים כמרחבים הדורשים הסתרות והסתרה, כלומר הישארות בארון.⁶ במובן זה, בית ומשפחה אינם מתפקדים כמרחבים בלתי מאיימים. בשיר "בית", הלקוח מתוך מחזור שירים שכותרתו "מרחב בטוח", מתארת המחברת את יחסה המורכב לנוכחותה בבית הוריה. האיום בא לידי ביטוי בשיר בחששה של הכותבת להצהיר כי היא "לא כמו כולם" – חשש מפני החצנת השונות והסנקציה עליה.

תחושת הניכור מודגשת אף באמצעות התיאור "הבית בו גדלתי, הבית של ההורים שלי", החושף את הניתוק בין הכותבת לבין הבית: זה איננו ביתה, הוא שייך להוריה והיא בעמדת אורחת. הקשר בינה לבין הבית אינו מתואר באמצעים רגשיים אלא על ידי ציון עובדה: זה הבית שבו גדלה. היעדר הפיסוק בסיום השיר בין המילים "היום בטוח גם" מקיים דו-משמעות, וכך ניתן לקרוא את המשפט גם על דרך הניגוד: לעומת תקופת הילדות, כיום המחברת חשה ביטחון בבית הוריה. קריאה אחרת תציע כי בדומה לעבר, גם היום הבית אינו "מרחב בטוח" בשבילה, ולפיכך היום היא לבטח פוחדת. האפשרות לקריאה כפולה זו מותירה על כנה את שאלת ביטחונה של הבית, של המרחב המשפחתי בחוויה הקווירית.

בשיר "הצהרות", המשתיך לאותו מחזור שירים, מתארת המחברת את הפעם הראשונה שבה נכחה במסיבה קווירית במועדון הרוגטקה.⁸ היא מצטטת את השלט שנתלה בכניסה למסיבה קווירית במקום, המתווה את כללי המסיבה, שמטרתם לאפשר "מרחב בטוח" למשתתפים בה. לאחר מכן היא מתארת את תגובתה לשלט: "בפעם הראשונה / בחיים שלי / רקדתי". ב"מרחב הבטוח" חשה הכותבת תחושת ביטחון המאפשרת לשונות להתקיים ומשחררת מכבלי השליטה של המשטור ההגמוני, מן המבט המפקח והממשטר המופנם, הטבוע תמידית בגוף. רגע הריקוד הוא רגע השחרור הזמני, המקומי, מהמבט הפולש והשופט; הרגע שבו הגוף הוא לכאורה הדובר, משוחרר מגבלות וכפייה חיצוניים.

ניתן לטעון כי בשיר זה טמון לב-לבו של הנרטיב הפמיניסטי, הלהט"בי והקווירי על "מרחבים בטוחים" קוויריים: "המרחב הבטוח" כמרחב חלופי המהווה בית מציע תחושת ביטחון המקבילה במובנים מסוימים לתחושת הביטחון של הבית בנרטיב ההטרונורמטיבי; מקום מקלט מן החוץ העוין, שבו אנשים חשים ביטחון להיות מי שהם. בית רגשי זה מהווה אפשרות, הבטחה למציאתו של בית גופני שאבד: הרגשה בנוח בגופך שלך – "ביתך" – היכולת להתנועע ולהתקיים במרחב בלי תחושת הניכור מגופך-שלך הנובעת ממבט חיצוני שופט. מושג הביטחון ב"מרחב הבטוח" אינו מתייחס רק לביטחון פיזי (למשל הגנה על שלמות הגוף), אלא גם לביטחון פסיכולוגי, רגשי וחברתי של אנשים החורגים מההטרונורמה.

משמעות כפולה זו של מושג הביטחון עלתה באופן חריף בשיח הלהט"בי המקומי סביב הרצח בברנוער.⁹ שיח זה עסק במידה רבה באופנים השונים שבהם אפשר להגן על להט"בים מפני גורמים זרים הפולשים אל מקום המוגדר כשלהם, מאיימים עליהם ומפעילים אלימות פיזית ורגשית. תפנית בשיח חלה עם מעצרים של החשודים ברצח ופרסום המניעים לרצח בשנת 2013. בעקבות ההאשמות של פעילים בברנוער ובאגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטרנסג'נדרס¹⁰ בהטרדה מינית ובעבירות נוספות, התגבר השיח העוסק באלימות בתוך הקהילה הלהט"בית.

שכן במקביל לסכנה מפגיעה חיצונית לקהילה, קיימת גם סכנה לפגיעה פנימית, מתוך הקהילה. השיח סביב סוגיה זו מתמקד בהבחנות פנים-קהילתיות בין קבוצות להט"ביות חזקות לבין קבוצות מוחלשות שאפשר להפעיל עליהן מניפולציות וכוח. הסיפור מאחורי הרצח בברנוער חשף דינמיקה של שימוש לרעה ביחסי כוח בין קטינים לבגירים והמחיש את העובדה כי "מרחבים בטוחים" נדרשים לא רק כהגנה מפני המרחב ההטרונורמטיבי והאלימות שיש בכוחו להפעיל, אלא גם כמסגרת רחבה יותר בתוך מערך השיח המיני והמגדרי שתפיסות של אלימות מושרשות בו. כאמור, נרטיבים המנכיחים את האלימות הפנימית ולא רק את זו החיצונית, שהיו מושתקים לפני הרצח בברנוער, זכו למקום רב יותר בשיח בעקבות פרסום תוצאות החקירה. תחושת האיום הכפול, מגורמים החיצוניים לקהילה ומגורמים פנימיים לה, נמנית כסיבה משמעותית במסגרת הצורך לכונן "מרחבים בטוחים" ולהבנותם במסגרת השיח הפנים-קהילתי. כל אלה הם הרקע לכתיבתו של מאמר זה.

במסגרת המאמר ברצוננו להציע משמעות מחודשת למושג "מרחב בטוח" אל מול ההמשגה המסורתית שלו במסגרת השיח הפמיניסטי, הלהט"בי והקווירי. הגדרה מסורתית זו עיקרה בתפיסתו של "מרחב בטוח" כמערך של התנגדות לשיחים הגמוניים, המאפשר יצירה של חלופה שבה מתכונן מרחב פנימי בעל כללי מרחב והיגיון המובנים לשותפים לו. נעסוק ב"מרחבים בטוחים" הנבנים על בסיס הנחות הנובעות מהפרדיגמה של התיאוריה הקווירית, תוך התייחסות למרחבים פמיניסטיים, להט"ביים וקוויריים. הבסיס להמשגתו של "מרחב בטוח" במאמר זה מתייחס לפרקטיקות של קהילות מוכפפות השואפות לייצר לחבריהן "מרחב בטוח" ביחס לסביבה, תוך היבדלות ממנה. הפונקציה הפוליטית היא שעומדת בלב ההגדרה של "המרחב הבטוח", שמטרתו לייצר הבדלות והבחנות מהמרחבים הלא-בטוחים שבחוץ. לפיכך, הגדרה זו מתמקדת בפונקציה הפוליטית של "מרחב בטוח" ומותירה מחוץ לדיון "מרחבים בטוחים" כמו בתי ספר וגני ילדים, מרכזים טיפוליים ומרחבים מקוונים, שלא יידונו כאן.

התהליך שנציע נועד לבחון את "המרחבים הבטוחים" ולאתר את הכשלים החוזרים ונשנים המשועתקים שוב ושוב ביצירתם של מרחבים אלה. כוונתנו אינה להבחין בין "מרחבים בטוחים" שמצליחים לכונן תחושת ביטחון בקרב הנוכחים בהם לבין כאלה שנכשלים בכך; אנו מבקשות לדון באפשרויות המימוש של "מרחבים בטוחים" בכללותם, תוך ניסיון להמשיג באופן ביקורתי את כרוניקת הכישלון ואת המאפיינים ההכרחיים של מרחבים אלה, ולהציע המשגה וחשיבה מחודשות.

נטען כי בעוד "מרחבים בטוחים" שואפים לתפקד כ"הטרוטופיות מנטרלות פרקטיקה", כלומר נתפסים כמרחבים שמנטרלים את האלימות הקיימת במרחב הציבורי, למעשה הם "מרחבים אחרים"¹² המפעילים פרקטיקות חלופיות, שמטרתן לייצר תחושת ביטחון במרחב. לטענתנו, פרקטיקות אלו מחליפות את הדיכוי ואת האלימות המתקיימים במרחב הציבורי באלימות אחרת, הנובעת מאופן ייצור "המרחב הבטוח" עצמו. "מרחבים בטוחים" להט"ביים, קוויריים ופמיניסטיים מפעילים פרקטיקות של כוח המביאות לשעתוק הכשלים האופייניים ל"מרחבים הבטוחים" ההגמוניים. בסיומו של מאמר זה נציע פרשנות אלטרנטיבית למונח ולאופן ייסודו של "מרחב בטוח" שמטרתה לאפשר התהוות של "מרחב בטוח" תוך צמצום האלמנטים הדכאניים העומדים בבסיסו.

בחלקו הראשון של המאמר נציג סקירה קצרה של הספרות הרלבנטית, שתחילתה בדיון ב"מרחב בטוח" ככלי לדיכוי ודיון באותו מנגנון של "מרחב בטוח" ככלי להתנגדות לאלימות ולדיכוי בשלושת השדות הנידונים – פמיניזם, להט"ביות וקוויריות – והמשכה בהתייחסות ל"מרחב בטוח" כאסטרטגיה של קבוצות ותנועות חברתיות. בחלקו השני נציג שלוש דוגמאות לפרקטיקות פמיניסטיות וקוויריות של כינון "מרחב בטוח" תוך הצגת המשמעויות השונות המובנות במושג "ביטחון". מטרת הדוגמאות היא להמחיש את התפיסות של "מרחב בטוח" בהקשרים קוויריים ואת ההמשגה בתוך מרחבים קונקרטיים. בחלקו השלישי של המאמר נדון בכשלים המובנים בעצם המושג "מרחב בטוח" ובאופן פעולתם ושעתוקם למרחבים של התנגדות לדיכוי, ובחלק הרביעי והאחרון נציע חשיבה מחודשת על המושג, הן במובן התיאורטי והן במובן הפרקטי.

1. "מרחב בטוח"?

הגרעין הרעיוני של "מרחב בטוח" בצורתו הנוכחית צמח בתנועות הפמיניסטיות שבהן השאיפה המרכזית היתה לאתגר את התרבות הפטריארכלית, לחתור תחת מבני כוח דכאניים וליצור קהילה אוטונומית של נשים. באופן מעשי, "המרחבים הבטוחים" הראשונים התקיימו בהקשר פמיניסטי כקבוצות להעלאת מודעות, ובהקשר להט"בי במסגרת ברים של הומואים ושל לסביות. "מרחבים בטוחים" אלה סומנו מראש כמיועדים לחברי קבוצות מיעוט, וכונו במטרה להגן על המשתתפים בהם מפני אלימות הרוב. הם מאופיינים כנפרדים ממרחבים הגמוניים באמצעות סימונו של "המרחב הבטוח" לטובת חברי קבוצות אלה, ובאמצעות הדרה עצמית/ סלקטיבית מהמרחב הציבורי הכללי. בבסיסם של "מרחבים בטוחים" מסוג זה, האופייניים במיוחד לקבוצות פמיניסטיות, להט"ביות וקוויריות, עומדת השאיפה ליצור הפרדה בין המרחב האלים לבין המאוימים, ובאמצעותה לכוון ביטחון לחברי הקבוצות המאוימות.

הפרדה מרצון כאסטרטגיה פוליטית – סֶפְרָטִיזְם, להט"ביות וקוויריות ספרטיזם, או הפרדה מרצון, היא אסטרטגיה פוליטית המאפיינת את התנגדותן של קבוצות מוחלשות.¹³ אסטרטגיה זו היא לעומתית בגלל ההדגשה של פן אחד בלבד, המסמן את השוני

המהותי והמארגן שעליו נסובה ההפרדה: ציר מארגן מרכזי אחד מצמצם את המבנה לכדי מערך בינארי דכאני. קריאה זו מעוגנת ברוח הדברים ובבסיס הערכי של הלאומיות המודרנית, המכירה בזכות להפרדה ריבונית, סימבולית ופיזית בין קבוצות שונות.¹⁴ בשביל קבוצות מיעוט מדוכאות, הספרטיזם הוא פתרון פוליטי להתמודדות מיידית עם יחסי כוח, אלימות ודיכוי, גם בלי לשנות את החברה כולה.

בבסיס השאיפה להפרדה קיימות מוטיבציות מגוונות, שמהותן המשותפת נוגעת ליצירת מרחב התנגדות ליחסי הכוח המקובלים במרחב הציבורי. במסגרת מרחב שכזה ניתן בין היתר לגבש זהות קבוצתית ותודעה אוטונומית; ליצור מרחב מאפשר להרחבה של הסוכנות הפועלת (agency) של קבוצות מדוכאות; ליצור מרחב לגיוס וארגון של התנגדות חברתית ומחאה; ליצור מרחב תרבותי המאפשר כינון קודים לשוניים של התנגדות לתרבות הדומיננטית; וליצור מרחב לקיום דיון חופשי ושיח שנענה לכללים שהגדירו מעצביו. שאיפות אלו יכולות להתממש גם בתוך "מרחבים בטוחים", אם כי ברור שהמוטיבציות ליצירתם שונות ונוגעות בעיקרן לביטחון מפני אלימות פיזית וסימבולית במרחבים הגמוניים. עם זאת, המרכיב הפוליטי שמאפיין ספרטיזם, הבנוי על ההפרדה מיחסי הכוח המיוצרים מלכתחילה במרחבים הגמוניים, משותף גם ל"מרחבים בטוחים" שמטרתם הראשונית היא הצורך להגן מפני אלימות.

הספרטיזם בתנועה הפמיניסטית צבר תאוצה במהלך שנות השבעים, שבהן נשמע קול ער ונרחב יחסית שקרא להקמת מרחבים נפרדים לנשים במטרה לאפשר להן לפעול באופן עצמאי, ללא תלות בגברים ובמערך הכוח הפטריארכלי. הדעות היו חלוקות לגבי מידת ההפרדה והצורה שבה מרחבים אלה צריכים לפעול כדי להשיג שחרור לנשים ויצירת שוויון. ניתן לראות קריאות לספרטיזם גם מתוך המאבק בגזענות כלפי שחורים בארצות הברית בשנות השישים, ובהמשך גם בתנועות פוליטיות נוספות. הגל השני של הפמיניזם עסק לא מעט בסוגיה זו. ואלרי סולאנס,¹⁵ למשל, טענה כי בעידן המודרני אין עוד צורך בגברים, גם לא למטרות רבייה, ולכן על הנשים להפסיק לקיים אינטראקציות עם גברים ולייסד חברה ללא גברים. מרילין פריי¹⁶ טענה כי יש להפריד גברים מנשים בחברה כדי ליצור מצב שבו השיח בין גברים לנשים יהיה שוויוני ולא שיח של הכפפה, כיוון שלטענתה, בשל המבנים החברתיים הדכאניים עצם נוכחותו של גבר במרחב של נשים יוצרת דיכוי כלפיהן ומובילה להשתקתן.

עם זאת, הפמיניזם לא הגביל את החשיבה על ספרטיזם לאסטרטגיה פוליטית שמטרתה גיבוש זהות קבוצתית ואוטונומיה תרבותית, אבל אפשר לזהות בו גם חשיבה על ספרטיזם כאמצעי ליצירת ביטחון. דוגמה לכך היא אופן פעולתם של מקלטים לנשים מוכות, המבוססים על הפרדת הנשים הנפגעות מהסביבה האלימה המזיקה להן.

הספרטיזם הלסבי-הפמיניסטי והפמיניזם הלסבי-רדיקלי הם תצורה נוספת של הספרטיזם הפמיניסטי. אלה שאפו להרחיב את הפוטנציאל הגלום בקיום קהילות מובחנות, המבדלות את עצמן מהחברה הפטריארכלית (ובכלל זה מגברים הומוסקסואלים) ומהפמיניזם על בסיס תרבות של נשים ואתיקה חלופית.¹⁷ כאמור, קבוצות אלו שאפו לקיים מבנים חברתיים ותרבותיים חדשים, ובנוסף לכך ראו בהפרדה אמצעי להגנה מפני צורות אלימות פטריארכליות.¹⁸

בראשית שנות השבעים קמה תנועת השחרור הגיית (Gay Liberation), שהתאפיינה בפוליטיקה רדיקלית.¹⁹ לפני התאפיינו קו הפעולה של הקהילה הלהט"בית בדרישות לשוויון, מתוך ניסיון להידמות לקהילה ההטרונורמטיבית ולהיטמע בה, אך תנועת השחרור הגיית דרשה שוויון מתוך תודעה של שונות. היתה זו "פוליטיקה שיוצאת נגד ערכי התרבות השלטת ואינה מבקשת להיטמע בחברת הרוב, אלא פועלת לטיפול של זהות הומו-לסבית מובחנת".²⁰ לטענתם של אייל גרוס ועמליה זיו, תנועה זו ינקה את יסודות הספרטיזם והבדלנות מן התנועות החברתיות הרדיקליות של שנות השישים, ובראשן התנועה לשחרור השחורים, תנועת המחאה נגד המלחמה בווייטנאם והתנועה לשחרור האישה. האקטיביזם והתיאוריה ההומו-לסבית באותם ימים, והתיאוריה הלהט"בית בשלבים מאוחרים יותר, שאבו חלק מרעיונותיהם בנוגע להפרדה מרצון מתוך למידה על אקטיביזם ותיאוריה פמיניסטית.

בהקשר ההיסטורי העכשווי, זהויות להט"ביות מתכוננות באמצעות מטאפורה של "ארון" שמיצור על ידי אפיסטמולוגיה של הסתרה. ה"ארון" מרמז על צורך במחבוא – מרחב מוקטן ומוגבל שמאפשר התקה של עולם הערכים ההגמוני, שבמסגרתו אפשר לנטרל במידת מה את השוליות החברתית והתרבותית הלהט"בית.²¹ הצורך בהסתרה בשילוב עם רעיונות בנוגע להפרדה מרצון הונעו על ידי הצורך של קבוצות אלו במרחב "סודי" ומוסתר מן העין הציבורית, שבו אפשר היה לגבש ולכונן זהויות להט"ביות שיהוו בסיס ראשוני ליצירת "מרחבים בטוחים" לקהילות להט"ביות.

התיאוריה הפמיניסטית והתיאוריה הלהט"בית היו חשופות לביקורת כיוון שהתבססו על מאפיינים שנתפסו כטבעיים ומהותניים. מתוך החתירה הגיית להדגשת השונות כמו קבוצות פעולה חדשות שראו את עצמן כקוויריות. הקוויריות ערערה על הנחות אלו תוך ניסיון להפנות את השיח לפוטנציאל ההתנגדות לכוחות מנרמלים או מהותניים. עמליה זיו²² הגדירה את אופן הפעולה של קבוצות קוויריות באמצעות שלושה מאפיינים מרכזיים: פוליטיזציה של הזהות ההומו-לסבית, התייחסות לחריגות חברתית כבעלת ערך חיובי, ופוליטיקה של הזדהות עם האחר והמודר. במובן זה, הקוויריות מדגישה את הפוליטיזציה של חיי היומיום ורואה פרפורמטיביות כמייצרת סובייקטיביות ואינטראקציות בין אנשים. "המרחבים בטוחים" במובנים קוויריים הם למעשה מרחבים פוליטיים ששואפים להגן מפני האלימות במרחב הציבורי ו"מרחבים בטוחים" הפמיניסטיים והלהט"ביים שקדמו להם, שנתפסו אף הם כנורמטיביים ומנרמלים. "מרחבים בטוחים" קוויריים מאפשרים מגוון פרפורמטיבי, מגדרי ומיני המערער על הנחות היסוד של הפיקציה של הקוהרנטיות ההטרונורמטיבית.²³

אם כך, "מרחב בטוח" לקבוצות פמיניסטיות, להט"ביות וקוויריות מוכנה ככלי המציע למשתתפים בו הגנה מפני החוויה היומיומית האלימה והמטרידה שהם חווים במרחבים הטרונורמטיביים ואנדרוצנטריים; כפי שצינו קודם לכן, "מרחבים בטוחים" ממלאים פונקציה כפולה: הגנה על שלמותן הפיזית של המשתתפות מפני אלימות פיזית, ויצירתן של מרחב המאפשר חופש פסיכולוגי, רגשי וחברתי – הגנה מפני האלימות הסימבולית והשקופה שקטרין מקינן כינתה טרור,²⁴ ושמתקיימת כל העת.

מבחינת החשיבה על "מרחבים בטוחים", אפשר לומר שהתפיסות הקוויריות "נצבעו" על ידי הפמיניזם ועל ידי תנועת השחרור הג'ייט, ויצרו שאיפות מחודשות לגבי "מרחבים בטוחים" והפרקטיקות הרצויות בהם. אופן המחשבה על "מרחבים בטוחים" התפתח בצורה דיאלקטית, כך שגם אם המשגות חדשות ופרקטיקות עכשוויות שאפו לא פעם לסתור את קודמותיהן, בסופו של דבר הן יצרו סינתזה שהשפיעה על ההגדרות "החדשות".

כאמור, ארטיקולציה של "מרחב בטוח" כמרחב אופוזיציוני, הנבנה על ידי חברי קבוצה מדוכאת ככלי להגנה עצמית מפני אלימות ודיכוי מצד הרוב, הוא תוצר של מערך התנגדות לחוויה של חוסר ביטחון מהותי במרחבים ציבוריים. מטרתם של "מרחבים בטוחים" היא להוות אלטרנטיבה, לאפשר מפלט מן האלימות שבחוק, מהטראומה ומהבושה. בהמשך לכך, תפיסת "המרחב הבטוח" הפמיניסטית, הלהט"בית והקווירית היא של מרחב שמופעל בו מנגנון של התנגדות למרחב הציבורי הנורמטיבי, שבמסגרתו ניתן להתבטא, לחוש ולהתהוות באופן החורג ממרקם יחסי הכוח הפוליטיים-חברתיים. המושג "מרחב בטוח", אם כך, כולל קיום פיזי, חברתי וסימבולי של מאפיינים המאפשרים חוויה של הימצאות במקום ובזמן המעניקים למשתתפים בהם תחושה של הגנה.

"מרחב בטוח" כאסטרטגיה של קבוצות ותנועות חברתיות

אוונס ובוויט²⁵ מגדירים "מרחבים פוליטיים חופשיים" (Free Political Spaces) כמקומות שבהם קבוצות יכולות ליצור זהות קולקטיבית ולבנות כבוד וביטחון עצמי, ושבמסגרתם יכולה להיווצר תרבות אלטרנטיבית שתאגד את התרבות ההגמונית ואף תחתור תחתיה. בהמשך לכך, גמסון²⁶ טוען כי על מנת שתפתח תרבות משותפת של התנגדות ומסגרות משמעות חדשות, יש צורך במרחבים הומוגניים המתקיימים באופן אוטונומי מהשליטה החברתית-תרבותית ההגמונית, גם אם באופן זמני או מקומי. למרחבים אלה הוא קורא "מרחבים בטוחים" (Safe Spaces).²⁷ גם על פי פולטה,²⁸ "מרחבים בטוחים" הם מרחבים קהילתיים או תנועות חברתיות ששליטתן של קבוצות הגמוניות בהן היא מזערית.

אם כן, למושג "מרחב בטוח" יש הסברים שונים ואף מנוגדים לכאורה; בעוד חלק מהחוקרים מדגישים את הפונקציה שלהם כמפלט סגור מפני סביבה אלימה, מרחב המתקיים מתוך קונצנזוס פנים-קבוצתי, אחרים מדגישים את היותם מרחבים המאפשרים קונפליקט. חלקם מציגים אותם כמרחבים המאפשרים יצירה של מציאות אלטרנטיבית, ואחרים כמרחבים של ריבוי דעות ופתיחות. ברצוננו לטעון כי הסברים סותרים אלה מרמזים על הסתירה העומדת בבסיסו של רעיון "המרחב הבטוח" ומשקפים את האופן שבו הוא משעתק את הסדר הקיים מחוצה לו ומייצר מבנה חדש ודומה של יחסי כוח.

תפיסה דיאלקטית זו של מושג "המרחב הבטוח" מתבטאת גם במסגרת תהליכי חשיבה קהילתיים בקהילות להט"ביות, פמיניסטיות וקוויריות בשנים האחרונות. בהקשר הישראלי התחוללו לאחרונה דיוני רשת סוערים סביב הנושא במרחבים פמיניסטיים ובמרחבים רדיקליים

מקוונים.²⁹ דיונים אלה שיקפו מאבק בין "חברות ליבה" – חברות בקבוצת הפנים השייכות באופן אינהרנטי למרחב שמטרתו להיות בטוח בשבילן, לבין "חברות חיצוניות" (כגון בעלי/בעלות ברית) – אלו ש"המרחב הבטוח" לא נוצר בשבילן, והובילו לשעתוק האי-ביטחון במרחב. דיונים סוערים התפתחו למשל סביב השימוש במונחים ספציפיים לתת-קהילה מסוימת, באופן שהיה עלול להדיר חברות אחרות.

נראה אפוא שמרחבים בטוחים נוטים להיבנות ביחס לשני צירי תוכן: המידה שבה המרחב מאפשר למשתתפות בו "מרחב לשונות" – מרחב שבו כל אחת יכולה להיות, להתנהג ולהיראות כפי שנוח לה לפי הגדרותיה, וכל הנוכחות מצופות להתייחס זו לזו באופן המכבד בחירות אישיות אלו; והמידה שבה המרחב מאפשר למשתתפות בו "מרחב לטעות" – מרחב המאפשר לשאול שאלות ו"להתבלבל" במונחים ובנורמות החברתיות באופן שיאפשר למידה מתוך מפגש, שיחה והתנסות. "מרחבים לטעות" מאפשרים למשתתפים בהם מפגש עם רעיונות ופרקטיקות חדשות ולמידה מתוך ניסוי וטעייה, אך עצם האזכור של "טעות" מציף את אפשרות הפגיעה העלולה להתרחש כתוצאה מפנייה לא נכונה של משתמשת אחת במרחב אל משתמשת אחרת, או פרשנות לא נכונה. מצד שני, בעוד "מרחבים לשונות" מאפשרים לאנשים למצוא מפלט מהאלימות שבחיי היומיום, העימות עם טעויותיהן של משתתפות אחרות עלול לפעול כשחזור של האלימות המאפיינת את המרחב ההגמוני. כתוצאה מסתירה זו, נראה שמרחבים שונים מאפשרים מרווח טעות מסוים על חשבון נוחותם של אנשים מסוימים, או כמרחבים לשונות המפעילים יותר מגבלות על סוגי השיח והפרקטיקות המותרות בהם.

במערכות יחסים אישיות, נורמות ההתנהגות מוסכמות לא פעם באופן לא רשמי ולא מפורש, וכללי הנוחות של כל משתתפת ידועים על בסיס היכרות אישית. לעומת זאת, כאשר הקבוצה מתרחבת קשה יותר לדעת מהם גבולותיו של כל פרט על בסיס היכרות אישית. מתוך הבנה זו, "מרחבים בטוחים" הם ניסיון ליצור מקומות שיתקיימו בהם כללי התנהגות מוסכמים מראש, ויאפשרו מרחב חברתי שהנוכחים יראו בו מקום בטוח, סובלני ומכיל. עם זאת, ברור כי "מרחב בטוח" אינו יכול לנטרל את יחסי הכוחות, וגם מרחב כזה, השואף להיות אלטרנטיבה ליחסי כוח הגמוניים, מייצר מערך יחסי כוח אחר. כלומר, מכיוון שחלוקות מרחביות מכוננות היררכיה חברתית ותרבותית המשקפת יחסי כוח חברתיים,³⁰ יחסי הכוח משעתקים את עצמם ומופעלים כמודלים של יחסי כוח גם במסגרות אחרות. לפיכך, כדרך להתמודדות עם יחסי הכוח, אנו בונים קהילות ומפתחים מערכות יחסים הבנויות על מודלים אלטרנטיביים של תקשורת כנה, תוך ניסיון לחשוב על יחסי הכוח הנורמטיביים ולהציע חלופה שחושפת אותם או מתיקה אותם.³¹

במובנים רבים, בבסיסה של סוגיית "המרחבים הבטוחים" עומדים קודים סותרים. כך למשל, מרחבים סגורים המאפשרים כניסה לקבוצות מוחלשות בלבד מוצגים ונתפסים כ"מרחבים בטוחים" שמטרתם להעצים אותן, בעוד שמרחבים סגורים המשמשים חברי קבוצות הגמוניות (כגון מועדוני לילה אופנתיים) נתפסים כמדירים. בשני המקרים הכניסה לחברי קבוצות הומוגניות מותרת, אבל ההבדל ביניהם נעוץ במיקומם ביחס למבני הכוח התרבותיים, במובנים של שליטה וכפיפות, כמו גם בשאלה מי מגדיר את כללי המרחב ומה מיקומו ביחס לקבוצות הגמוניות.³²

במילים אחרות, יחסי הכוח מוטמעים בתוך היחסים החברתיים בצורה שלא ניתנת לפירוק, והם מייצרים ומשקפים את יחסי הכוח בחברה. מצב זה מוביל לשעתוק יחסי הכוח במרחבים "ביקורתיים" או "אלטרנטיביים", והם נוצרים ומתקיימים גם חרף השאיפה האוטופית לנטרל אותם. "מרחבים בטוחים", גם כאשר מכווננים אותם בהסתמך על נקודת מבט ביקורתית ובמטרה לייצר אלטרנטיבה ליחסי כוח, כוללים בתוכם את מבנה יחסי הכוח החברתי שמוביל לדיכוי ולשלילת הביטחון של חלק מהאנשים. כך אי אפשר לנטרל לחלוטין את יחסי הכוח, אבל אפשר להנכיח את המבנה שלהם ואת אופני פעילותם, ולצמצם במידה מסוימת את עוצמתם וכוחם.³³ מדיונים אלה עולה מהותו היחסית והנזילה של נושא הביטחון במרחב: הוא אינו יציב לכל האנשים, לכל מקום ולכל זמן. מרחב יכול להיתפס כבטוח וכלא-בטוח בעת ובעונה אחת לאנשים שונים, וגם תחושת הביטחון שהוא מקיים עלולה להיעלם ברגע. למעשה, "מרחב בטוח" הוא מרחב רעיוני (מוגבל, אסטרטגי, משתנה); הביטחון יכול למלא סוגים שונים של "מכלים" רגעיים, להיות במצבי צבירה שונים. במובנים אלה, "המרחב הבטוח" מתפקד כמעין מכשיר/אתר/מנגנון הפועלים בו זמנית כדי ליצור הגבלות וזהויות ולכונן אותן. קיומו של "מרחב בטוח" מתאפשר בשל שרטוט גבולות של מקום והשהיה של זמן.

2. פרקטיקות של כינון "מרחב בטוח"

בחלק זה נמחיש את האופן שבו קהילות להט"ביות וקוויריות בישראל ממשיגות "מרחב בטוח" ומכוננות אותו כדי לחשוף את מאפייני ה"מרחבים הבטוחים" ביחס למרחבים אחרים, ולהבהיר מהן הפרקטיקות המהוות תשתית לביקורת שלנו על הכשלים הנמצאים בבסיס מרחבים אלה. לשם כך נציג וננתח שלושה טקסטים המסמנים את הגבול שבין הבטוח לזה שאינו בטוח, ותוחמים את הפעילות אליה הם מתייחסים במרחב ובזמן. שני הטקסטים הראשונים מייצגים שני "ליינים" שונים של מסיבות קוויריות שהתקיימו ברוגטקה, בר ומועדון טבעוני שפעל בתל-אביב, והשלישי הוא טקסט המייצג מרחב של מועדון חברתי לנוער להט"בי. בחלק זה אנחנו מבקשים להמחיש את הפרקטיקות של יצירת "המרחב הבטוח" במובניו הפמיניסטיים, הלהט"ביים והקוויריים, כלומר לחשוף את השוני והייחוד שנעוצים באופיים של "מרחבים בטוחים" אלה, את מאפייניהם ואת אופני התנהלותם ביחס למרחבים אחרים. לאורו של הניתוח, נציע ארבע פרקטיקות המעצבות את "המרחבים הבטוחים" – פרקטיקות ייחודיות החושפות את כישלונם ויהוו תשתית לחלק הבא של המאמר, הבוחן את הכשל המובנה בבסיסם של "מרחבים בטוחים".

הפרשנות המוצגת בחלק זה של המאמר, שישאף להנכיח, לחשוף ולפרש במידת האפשר את החוויה הטמונה בפרקטיקה של "מרחב בטוח", מבוססת על הטקסטים עצמם ועל המפגש שלהם עם ניסיון החיים של המחברות כמעצבות וכאורחות "במרחבים בטוחים". אנו מביאות כאן פרשנות אינטימית, שחורגת מההמשגה התיאורטית היות שהיא מבוססת על הטקסטים ועל חוויות מגופנות (Embodied) – חוויות ותחושות המגולמות בגוף ומתבטאות דרכו.

הטקסט הראשון שננתח הוא רשימת כללי התנהגות בליין Dress Up!³⁴. רשימת הכללים הודפסה ונתלתה בכניסה ובשירותים בכל מסיבה. מלבד הרשימה התלויה, תמצית הכללים הוקראה והוסברה לעתים מעל הבמה. טקסט זה הוא אחד המסמכים הראשונים שנכתבו בעברית בנושא "מרחב בטוח", וטקסטים בהשראתו נתלים עד היום במסיבות קוויריות שונות.³⁵

Dress UP! ▲

ערב ג'נדר בלנד לכל המגדרים והמינים - להחלש, להתגנדר, להיות עצמכם. להיות עם אחרים. לטרנסג'נדרים וחברים, נשים טרנסקסואליות וגברים טרנסקסואלים, קרוסדרים ונעריזות, בנים ובנות וכל מי שבאמצע.

העישון מחוץ למועדון בלבד
ציילום ללא אישור שלנו ושל המצולמים אסור בהחלט

ברוכים הבאים לערב שלנו!

אנחנו רוצות ליצור מרחב בטוח, נעים ומוגן שיוכל להכיל את כולנו, ללא הבדל מגדר, מין ונטיה מינית. המסיבה פתוחה לכולם, לקרוסדרסריות, לנשים וגברים טרנסים, לאוהצ'ות, לבוצ'ים, לג'נדרקוויירים, לפאמיות, לאנשי פטיש ובדס"מ, לחברים ולמתלבטים.

אנו מצפות להתנהגות סובלנית וכבוד הדדי כלפי אחרים, כולנו באנו לכאן כדי להכיר, להתידד, ולהנות, חשוב לזכור שלאנשים שונים יש רגישויות שונות, ובקהילות שונות יש קודים שונים של התנהגות.

תדאגו לתת לאחרות מספיק מרחב כדי להנות - יש הבדל בין מבט נעים לבין מציצנות חודרנית.

נא לא להסתובב עם מצלמות (ופלאפונים עם מצלמות) ללא אישור, זה יכול לתת תחושה לא נעימה. ישנם אנשים שנאלצים להיות בארון וציילום עלול לסכן אותם.

רצוי לפנות לאנשים כפי שהם מתייחסים לעצמם, אם אינך בטוחה איך לפנות, אפשר פשוט לשאול, "עדיף שאפנה בלשון זכר או נקבה?" זה אחלה משפט פתיחה...

בבקשה אל תגעו באחרים ללא רשותם. לא זה לא.

אם משהו (או משהו) גורם לכם להרגיש אי נוחות, נשמח מאד אם תפנו אלינו, בכל עת. אנחנו פה, כדי לוודא שיהיה לכן ולכולנו נעים (-);

הערב הוא ערב קהילתי ומטרתו להעצים ולחזק את הקהילה ואת האנשים בה (כלומר אותנו). אם יש נושא אישי או קהילתי שחשוב לכן לקדם, מסיבה, הפגנה, עצומה, אם אתם רוצים להופיע, או אם יש לכן מה לומר, לשיר, להלק, להודיע, לדקלם, למכור או להפיץ - פנוינים, פליירים, כרטיסי ביקור, בגדים יד שניה, סטיקרים, דפי מידע, אם אתם מחפשים שותפות לעשייה או לפשע, וכל דבר קהילתי שקשור, אנא תאמו איתנו במייל:

dressup.mixer@gmail.com

תהנו!

בתחילת הטקסט מתוארת גישה פלורליסטית כוללנית כלפי מגדרים וזהויות: אמונה באפשרות השיפתו של האני ה"אמיתי", המגדר ה"אמיתי". לשם חידוד העמדה מפורטת שורה של זהויות שמטרתה ככל הנראה להציג את המסיבה כמרחב המבקש להכיל את כל הזהויות, גם אלו החורגות מגבולות הנורמטיביות, הסיסג'נדריות³⁶ וההומונורמטיביות.³⁷ לאחר ההצהרה המכלילה

והמאפשרת מגיעים הסייגים: אסור לעשן, אסור לצלם ללא אישור, אסור לגעת באנשים ללא אישורם ועוד. סייגים אלה נועדו ליצור גבולות ברורים של פרטיות, ומטרתם למנוע פגיעה על בסיס שונות מגדרית. מטרתם של רוב הגבולות המוגדרים היא לבודד את הנוכחים מן האלימות שבחוץ, הבאה לידי ביטוי בין השאר במבט החיצוני-מציצני, בין שהוא מגיע מאנשים בתוך המסיבה ובין שמבחוץ. המבט מוצג כחודרני וכפוגעני ולכן מסוכן. כאן ניתנה העדפה למרחב לשונות, כלומר הגנה מפני הסכנות שבחוץ, על פני מרחב לטעות. סכנה נוספת ש"המרחב הבטוח" אמור להגן מפניה היא מגע לא רצוי – פלישה למרחב הפרטי של הגוף. פלישה זו עשויה להתרחש באמצעות פנייה במגדר הלא נכון, המייצרת מגדור שונה ותפיסה של הגוף העומד מולך שאינה מתאימה להגדרה הסובייקטיבית של אותו אדם, או על ידי מגע פיזי לא קשוב, שאינו נענה לבקשה להפסיק.

הבניית הגבולות היא סובייקטיבית. אין הבהרה לגבי מה לא נוח, אלא דרישה מכל משתתפי המסיבה להקשבה מרבית לניואנסים, לרגישות לזולת ולהיענות מוחלטת, מתוך הנחה כי קיימת שונות בנוגע לגבולותיהם הגופניים והרגשיים של באי המסיבה. אלה אמורים להוביל לנעימות של כלל המשתתפים, המצטיירים כמודעים לפגיעות, כאלה שכל הפרה קטנה תערער את ביטחונם באופן שחורג מיכולתם לשאת את הקושי. שברירות זו מובנית על ידי כללי המרחב, השואף להיות בטוח כל העת לכל המשתתפים בו. מכיוון שמרבית הדרישות הן פסיביות, כלומר דרישות להימנעות (פרט לדרישה לוודא מהו המגדר הנכון לפני פנייה לאנשים לא מוכרים), נדמה שיש לאפשר לאנשים במסיבה מרחב מכיל, המקבל שונות, שבמסגרתו יצליחו להבנות את זהותם. בבסיסו של טקסט זה עומדת התפיסה כי במרחבים הגמוניים, משתתפי המסיבה נאלצים לבלום או לספוג אלימות באופן קבוע. "המרחב הבטוח" מובנה כרגעי מפלט שבהם שולטת הימנעות מפעולה אקטיבית כלפי אחרים, ומטרתה לאפשר תחושת ביטחון זמנית בניגוד למרחבים אחרים, כפי שעולה משירה של חני כבדיאל שהובא בפתח המאמר.

הדיבור בגוף ראשון רבות ("אנו מצפות [...] כולנו באנו [...]") מעיד על שיח משותף של מארגנות המסיבה והמשתתפות בה, שמטרתו ליצור קהילה בעלת תרבות משותפת ותחושת שותפות לגבי המסיבה ועמידה הקהילה. המארגנות מבקשות לבסס את האחריות על הבניית "מרחב בטוח" לכלל המשתתפות במסיבה כאחריות קולקטיבית, קהילתית. עם זאת, החוקים והכללים מוצגים כמסגרת חיצונית של התנהגות מכובדת, כפרפורמנס; התנהגות על פי כללי המסיבה לא בהכרח מעידה על הסכמה עימם. ניסוח הכללים בז'רגון קוויירי ואף טרנסג'נדרי מנכיח את גבולות המרחב, מכיוון שרק מי שמבינה מה נדרש ממנה תצליח לפעול על פיהם, ורק מי שמכירה את השיח הפנימי ואת כללי ההתנהגות הלא-פורמליים תוכל לקחת חלק במסיבה בלי להיות מסומנת כאיום על ביטחון המשתתפות.

הטקסט השני הוא הזמנה/פלאייר מסוף שנת 2002 למסיבה מתוך ליינ מסיבות פמיניסטיות-קווייריות בשם "קוויֶרְפֶּשׁ", שנערכו במועדון הרוגטקה. ההזמנות נשלחו בדוא"ל, הופצו ברשתות חברתיות, הודפסו, חולקו כעלונים ונתלו ככרזות בכניסה למקומות בילוי ידידותיים ללהט"בים.

קוּוִירֶפֶשׁ

מרחב מוגן
ש"ש 30.11 23:00
רוגטקה

קוּוִירֶפֶשׁ מציגות: מרחב מוגן
כי אין באמת כזה דבר במקום הזה

שאלות על עתיד האומה ~ מעלה באוב
• יפזרו את העונים ~ דניאל מריומה+נס
• PxMxS ~ אלקטרו-טראש-באס ורעמים
טריט מנחם ~ מזרקים עם נוזל משכך כאבים

30 ש"ח כניסה (או כפי יכולת) - כל ההכנסות יועברו לחברנו סנדון, שאיבד את ביתו ורכושו בשריפה

נמאס לך שהמבצעים של צה"ל מוכרים את החיים שלנו בזול? מפחדת מהפעם הבאה שהשנאה תתפוצץ לך בפנים? רצה למקלט כדי לא לשמוע את הפרשנות של השכנים? גם את היית מכוונת את הפג'אר שלך על הכנסת?

הבחירה בשם "קוּוִירֶפֶשׁ" מנכיחה את הלכלוך, את הזוהמה, את החצר האחורית של האידיאולוגיות השולטות במרחב הציבורי. היא מחברת בין מושג הקוּוִיר ובין רפש, בקישור אסוציאטיבי המזכיר את מושג הבזות (abjection) של קריסטבה,³⁸ המתייחס למה שהוצא מהגוף כהפרשה והפך ל"אחר", לאיום. הבזוי מסמן את גבולות המערכת ובה בעת מערער ומפר אותם, מהווה מקור לדחייה ולמשיכה. בחירה זו מעידה על ניסיון להתנגד להגמוניה וליצור מרחב הטרוטופי.³⁹ הכיתוב בפינה הימנית של הפלאיר, המנוסח בשאלות רטוריות, רומז שהמסיבה היא מרחב

שמטרתו לאפשר התמודדות משותפת, תמיכה והתנגדות אל מול מציאות אלימה של מלחמה וסדר יום צבאי. הפלאייר מאמץ את השיח הצבאי באופן חתרני, תוך ניסיון ליצור מכנה משותף בין הכותבות לנמענות. השפה היא פנימית, קווירית-פמיניסטית, והדבר עולה הן מניסוחו של הטקסט בלשון נקבה והן מהאידיאולוגיה של "חיבור מאבקים"⁴⁰ – הזדהות עם הדיכוי של פלסטינים בישראל, התנגדות לכיבוש ושיח המתנגד להטרונורמטיביות.

השאלות הרטריות מנוסחות באופן פארודי, המנכיח באופן סאטירי את השפה הצבאית האופיינית לשיח הציוני. השפה והשיח הצבאיים של הציונות מוצגים כאן כמי שמהווים איום, וההיפוך מרמז כי האידיאולוגיה הציונית היא הסכנה, ולא איום חיצוני כלשהו. המרחב, כפי שכתוב, משמש כ"מרחב מוגן" שאמור להיות מבוצר, מאובטח ושמור מפני סכנות. אולם לצד הגדרת המרחב מופיעה ההשגה המבהירה שמרחב מוגן הוא מונח פרדוקסלי, ובניגוד למרחב הציבורי הישראלי הוא יכול להתקיים רק במסגרת של מסיבה. לפיכך, מטרתו של המרחב המוגן ב"קווירפש" היא להגן מפני השיח הציוני ומהאלימות והשנאה שהוא מייצר.

הטקסט מנכיח רגשות כמו זעם, פחד וייאוש כמכנה משותף שסביבו נבנית הזדהות קהילתית המביאה לתחושת שייכות. הניסוח מכליל ושואף לכונן את הקורא כחלק מחברי הקבוצה שהמסיבה מיועדת לה: גם הנמען חש מבודד ומפוזר נוכח המציאות המלחמתית; גם הנמענת מתנגדת לסדר היום הביטחוני. תחושה זו בתוך מרחב היא שמביאה לחוויה של ביטחון, והביטחון מבוסס על החלפה של האידיאולוגיה הציונית, של הלאומיות, בסולידריות קהילתית על בסיס של שונות מגדרית. המסיבה מוגדרת אפוא באמצעות הפונקציה שלה – סיוע קהילתי לעובד זר חבר קהילה ("כל ההכנסות יועברו לחברנו סנדון שביתו נשרף"). גם האפשרות לתשלום כפי היכולת משמשת כמנגנון של יצירת שייכות, שכן כפי שנכתב, כל האנשים שיבואו וירצו להיכנס יצליחו; המרחב לא מדיר על בסיס יכולת כלכלית, ואף להפך – מטרתו להגן על משתתפיו.

השימוש בטרמינולוגיה היוצרת קהילה משותף להזמנה זו ולכללי ה"דרס-אפ" בדוגמה הקודמת. במובנים מסוימים, טקסט זה מתבסס על הנחות היסוד שנבנו באמצעות הפרקטיקות של ליינ ה"דרס-אפ" בנוגע לשאלות כמו מה מאפיין את הקהילה הקווירית, מי "ראוי" להיכלל בה ומי לא, ומה מאפיין "מרחבים בטוחים" קוויריים בישראל.

התמונה בחלקו התחתון של הפלאייר מציגה קולאז' של דימויי מלחמה כאוטיים, ואת הכיתוב "האם זה העתיד?". התמונות הן דימויים של חרדה וחוסר אונים, כמו למשל ילדה החובשת מסכת אב"כ, דימוי המעורר אסוציאציות של מלחמת המפרץ – חממה להתפתחותו של מושג "המרחב הבטוח" ו"המרחב המוגן" בהקשר הישראלי. מסכת האב"כ לצד "המרחב הבטוח", שהיו אמורים להיות אמצעי ההגנה מפני סאדם חוסיין, הפכו לסמלי המלחמה ההיא.⁴¹ סכנת הגז של סאדם חוסיין מוצבת בפלאייר לצד סכנת האחרות המגדרית באמצעות הצבת הילדה מול החיילים. הצבה זו מסמנת תחושת חוסר אונים אל מול הפאתוס הלאומי והדומיננטיות של השיח הציוני-מיליטנטי-גברי. לאורך הקולאז' מוצבות תמונות של עובר ברחם, אולי כביקורת על המונח "רחם לאומי" ורמיזה למלחמה הדמוגרפית תוך ערעור על מקומן של נשים בסדר היום הציוני כאמהות שיוולדות ילדים כדי שיהיו לחיילים. תמונות אלו מנכיחות התנגדות לנרטיב מערבי

של התקדמות, שלפיו יוצאים למלחמות בשם שלטון דמוקרטי, כדי לדאוג לביטחון האזרחים. הן מנכיחות את ההתנגדות לאמונה שהעם, הנשא של השלטון הדמוקרטי, הוא שבשמו ולטובתו נערכות מלחמות שיובילו לשיפור "המצב"⁴². נרטיב זה מעוגן בחשיבה טמפורלית של קדמה כהיבט חיובי, ועליו מועברת הביקורת.

פיצ' - מרחב פתוח ובטוח לנוער גאה בחיפה

פיצ' הוא מרחב פתוח ובטוח לבני ובנות נוער להט"בים (לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים, בייסקסואלים) ומתלבטים/ות בחיפה.

אנחנו פועלות ופועלים על מנת לספק תמיכה וביטחון לבני הנוער המתמודדים, נוסף על יתר השאלות והמורכבויות של גיל זה, עם גיבוש אוריינטציה מינית ו/או מגדרית לא הטרנסקסואלית-סיסג'נדרית.

המרחב הבטוח של הפיצ' הוא מקום שבו אפשר להכיר (בלי הסכנות שנמצאות במפגשים אינטרנטיים), להתלבט (בלי שנפעיל לחץ לכיוון כזה או אחר), לשאול שאלות (גם על דברים שאי אפשר לשאול את אמא או אבא), ללמוד (במפגשים מרתקים על מגוון של נושאים כמו למשל יחסי מין בטוחים), לפטפט ולפגוש עוד א/נשים שמתמודדים/ות עם שאלות דומות.

אנחנו בית שאליו בני הנוער יכולים ויכולות להגיע פשוט כמו שהם.

בכל מוצאי שבת, בשעה 19:00 מתקיים פיצ' - שהוא למעשה מעין 'סלון גדול', המתארח בבית "אישה לאישה" בשכונת הדר שבהיפה. ניתן למצוא בו משהקי קופסא, שולחן פינג-פונג וכמו כן טוסטים ושתייה חמה וקרה במחירי עלות, חבורה של מדריכות ומדריכים מסורים, הרבה בני נוער וכמובן הרבה שיחות, על כל הנושאים שמעניינים אותם.

כחלק מתפישת העולם שלנו - חשוב לנו לאפשר לבני הנוער מקום שבו יוכלו להתלבט ולשאול שאלות בכל הנושאים מבלי שנכוון אותם לתשובה נכונה אחת. אנחנו מקפידים שלא יופעל עליהם לחץ (לא מצידנו ולא מצד בני הנוער הנוספים שמגיעים לפיצ') להגדיר את עצמם באף צורה, ומכבדים כל הגדרה או חוסר הגדרה שהם בוחרים לעצמם.

הצוות שלנו מונה כיום שבע מדריכות ומדריכים מהווים למעשה מעין אחים ואחיות גדולים של הנוער. אנחנו מקבלים באופן קבוע הדרכה וליוי מקצועי ע"י טלי מימון, פסיכולוגית קלינית בעלת נסיון בעבודה עם נוער בכלל, ועם נוער להטב"ק בפרט.

המרחב של הפיצ' פועל תחת עמותת שישה צבעים - בונים קהילה גאה בישראל.

אנחנו מזמינות ומזמינים אתכם/ן, להצטרף אל העשייה שלנו,

להיות אתנו בקשר

ולהפנות אלינו בנות ובני נוער - שיכולות/ים להנות מהמרחב, או שזקוקים/ות לו.

בכל שאלה, התלבטות, הזמנה לשיתוף פעולה, מזומנות ומזומנים לפנות אלינו:

תאיר פניני - 050-4011225, מורן ענתבי - 052-8982802 קרן לילנשטרן 052-6601290,

או כמובן גם כאן: www.facebook.com/Haifa.Peach

הטקסט השלישי שננתח הוא פלאייר של הפיצ', מרחב בטוח ופתוח לנוער להט"בי המתקיים בתוך "הסלון" של ארגון אשה-לאשה בחיפה בימי שבת בערב.⁴³

בניגוד למרחבים הקוויריים-פמיניסטיים שהובאו בדוגמאות הקודמות, הפיצ' הוא מרחב חברתי המיועד לבני נוער. בתור שכזה הוא דיסקרטי ולא כל אחד יכול להיכנס אליו ולהשתתף בפעילויות. בנוסף, במרחב נוכחים מדריכים המלווים את בני הנוער ומפקחים באופנים רבים על ההתרחשות החברתית. הגם שבדומה למסיבות קוויריות שהובאו בדוגמאות הקודמות, מטרתו של הפיצ' היא להוות מרחב של תרבות אלטרנטיבית, "מרחב בטוח" שבו להט"בים יחוו מוגנים מן האלימות שבחוץ, יש שוני מהותי בינו ובין מרחבי המסיבות, והוא נעוץ בהבדלי הגיל, שכן בני נוער נחשבים כמי שעדיין מגבשים את זהותם המינית. לכן יש להגן עליהם בשכבה נוספת ולאפשר להם מרחב לבירור של זהות זו, ולא רק מרחב שבו יוכלו להביאה לידי ביטוי. מרחב לטעות אפוא מצטמצם בפיצ' עוד יותר.

בתחילת המסמך נכתב שהפיצ' הוא מרחב "פתוח ובטוח". אולם בעוד מטרת הפתיחות היא לאפשר לגטימציה לזהויות רבות, לבחון את האפשרות לאמצן, לשחק איתן ולערער עליהן, מטרת הביטחון היא להגן מפני אלימות, הן מצד אנשים מבחוץ והן מפני תגובות שנתפסות כלא-הולמות בקרב משתתפי הפיצ'. גם בהקשר זה, מרחב לטעות ומרחב לשונות עלולים לעמוד בסתירה זה לזה.

המרחב של הפיצ' מתואר כבית: סלון, אחים ואחיות בוגרים, משחקי חברה המתקיימים בתוך בית של ארגון פמיניסטי. אבל כאמור, בית, ובעיקר בית ההורים והמשפחה הגרעינית, נתפסים בדמיון הלהט"בי כמקום עוין, מקום של התמודדות שבו נדרשים לצאת מהארון חרף הסכנות הכרוכות בכך, ולהסתכן בכעס ובניכור מצד בני משפחה, באיבוד קורת גג ואף באלימות. בניגוד לכך, הפיצ' מתואר כמקום שבו בני נוער יכולים לדבר בחופשיות, להיות מי שהם ולא להסתיר או להחביא את זהותם ה"אמיתית". תיאור זה נראה כניסיון ליצור שיח אלטרנטיבי לנרטיב הקווירי על הבית,⁴⁴ ומציע שוב את "המרחב הבטוח" הלהט"בי כ"בית" אלטרנטיבי, פנטזמטי, בית חלופי שבו ניתנת לבני נוער האפשרות לחוש ביטחון כתחליף להיעדר הביטחון שהם חשים במרחבים שהיו אמורים לספק להם זאת על פי הדמיון ההטרונורמטיבי.

במקביל, קיימת ציפייה שהמרחב יאפשר נטרול רגעי של יחסי הכוח לטובת גילוי של מהות פנימית כלשהי, זהות שלרוב מוסתרת או עוברת תהליכי נורמליזציה. "המרחב הבטוח" משמש כמעין מעבדת ניסיונות להגדרה עצמית. אפשרות זו מתקיימת הודות להשגחה של מבוגרים אחראים המווסתים ומנטרים את הפעילות במקום, וכן כתוצאה משיח של זהויות והגדרה עצמית, שבבסיסו ההנחה שזהות היא מהות פנימית שהאדם צריך לחשוף בפני עצמו ובהמשך גם בפני אחרים. אם כך, המרחב הבטוח מובנה כשביל גישה וכדרך לגילוי ה"בית" שבפנים: זהות, חיבור לגוף וחיבור למיניות.

משלוש הדוגמאות שתיארנו בחלק זה עולות ארבע פרקטיקות של יצירת "מרחב בטוח", המתיקות את משמעותו של "המרחב הבטוח" ומבנות אותו מחדש בהקשר פמיניסטי, להט"בי וקווירי. הפרקטיקה הראשונה מסומנת בהפיכת "המרחב הבטוח" ממרחב המנוגד למרחב

שסביבו למרחב של התנגדות. ה"מרחב הבטוח" מקבל כאן משמעות אקטיבית, והופך לאתר שמיוצרת בו התנגדות להגמוניה הגברית וההטרסקסואלית. אקטיביות זו מובנית באמצעות הנכחה של רגשות (זעם, בושה) ושימוש בהם כנגד מערכי הכוח, ולא לשם יצירת סביבה חלופית בתוך "המרחב הבטוח" בלבד, כלומר אין מדובר בהפחתה של דבר מה דכאני ביחס למרחב ההגמוני כדי ליצור ביטחון, אלא בהוספה של רכיבים, בהתנגדות אקטיבית.

הפרקטיקה השנייה היא שינוי הצורך בבידוד המרחב; ממרחב שנתפס כמבודד וכמבודד, המרחב נתפס כעת כמכונן קהילה. מוקד השינוי במובן זה הוא הפוקוס. בנרטיב הראשון המוקד היה היחס אל המרחב האלים והניסיון להתבדל ממנו, ואילו הפרקטיקה הנוכחית של יצירת "מרחב בטוח" שואפת למקד את המבט בתהליכים המתרחשים בקרב מי שנכנסו אל "המרחב הבטוח", כלומר בתוכו. בלבה של התמקדות זו עומד ניסיון ליצור קהילה ותרבות אלטרנטיביות או בית חלופי.

הפרקטיקה השלישית נוגעת לעבודת הגבולות.⁴⁵ מישל למונט כותבת שאינה מתייחסת לגבולות של זמן ומרחב,⁴⁶ אך הדיון שלה במושג "עבודת גבולות", ובפרט באופן שבו מובנים גבולות סימבוליים, רלבנטי לדיוננו בהמשגה של "מרחב בטוח". גבולות במובן זה הם האופנים שבהם קבוצות או אנשים מבחינים את עצמם או יוצרים הבדלה בינם לבין אחרים שמוגדרים כמי שאינם כמותם, והפרקטיקות שהם מקיימים נוכח סיווגים אלו.⁴⁷ הפרקטיקה העולה בדוגמאות שהובאו היא של מעבר משימוש בגבולות קונקרטיים ופיזיים לגבולות סובייקטיביים, כלומר גבולות שמובנים על ידי שיח אידיאולוגי ועל ידי שיח קבוצתי-קהילתי, ורק מי ששותף להם יכול לפענחם. בניגוד להבנייה האובייקטיבית של כללים הברורים לכול, ההבניה הסובייקטיבית של הגבולות וכללי ההתנהגות במרחב דורשת מהנוכחים פרשנות אקטיבית של הכללים. במובן זה, הסובייקטיביות היא המבנה והמהווה את הגבול החדש והיא המגדירה את השייכות או הא-שייכות לקבוצה.

הפרקטיקה הרביעית נוגעת לממד הזמן. יצירת "מרחב בטוח" במובן זה שואפת ליצור מרחב של המשכיות, מרחב שלא יוצר פערים בין החוויה הפנימית של הזהות לבין הפרפורמנס והיכולת להביא זהות זו לידי ביטוי. כלומר, זהו מרחב השואף שלא להיות דיסוציאטיבי, שלא ליצור פערים בין הזהות הנחוית והזהות הפרפורמטיבית, זו שנעשית על גבי הגוף ומתבטאת במבעים ובביצוע. הפער הזה, ש"המרחב הבטוח" נוצר כדי לצמצמו, חושף היבטים טמפורליים של "המרחב הבטוח", המתכונן כמרחב של השהיה. בעוד המרחב הלא-בטוח מסמן את הנעורים, את הסוד ו"הארון", את הפגיעות, את תהליכי גיבוש הזהות ושאלת השאלות, "המרחב הבטוח" מסמן הקפאה, עצירה ואף הפוגה; הוא מאפשר ביטחון ונינוחות ומתיר לרגע את האפשרות לכוון בית. סימון זה מפצל בין הזמן הממשי לבין אפשרות השהייתו, ודווקא מעמיק את הדיסוציאציה שבין הזהות הנחוית לזהות הפרפורמטיבית. "המרחב הבטוח" המתואר הופך למקום מפלט, למרחב שיש בו הקלה רגעית מהסביבה העוינת, למקום שמסמן את ה"אמיתיות" – הטרוטופיה.

3. הכשלים המובנים ב"מרחב הבטוח"

ארבע הפרקטיקות שהוצגו בדוגמאות שלעיל נוגעות להתנגדות אקטיבית להגמוניה, המופעלת "במרחבים בטוחים" באמצעים כמו הנכחת רגשות ושימוש בהם; יצירת מרחב כגורם מכונן של קהילה ותרבות אלטרנטיבית; עבודת גבולות סובייקטיבית תוך פרשנות אקטיבית של כללי "המרחב הבטוח", ובאמצעות זאת הבניה של דפוסי שייכות; וטמפורליות של "מרחב בטוח" כמסמן של השהיה לטובת הקלה רגעית. שתיים מפרקטיקות אלו, השנייה והרביעית, מכילות קשיים מהותיים שמביאים לכשל מובנה בניסיון לייצר "מרחב בטוח". השתיים האחרות, הראשונה והשלישית, מכילות קשיים פרקטיים, המאתגרים את היכולת לקיים "מרחב בטוח" בפועל. בכשלים אלה, שהם חלק מתהליך הייצור של "מרחב בטוח" בהקשר פמיניסטי, להט"בי וקוירי, נדון בחלק זה של המאמר.

לכאורה, נקודת המבט הקוירית אינה מבוססת על הבניה של דיכוטומיות, גם לא זו שבין הנורמלי, הנורמטיבי והמנרמל לבין קויריות. דיכוטומיות כאלו מניחות למעשה שיש טוב, ראוי, מקורי ויפה. בניגוד לכך, ג'סביר פואר⁴⁸ טוענת כי הקויריות טבועה בעצם קיומה של הסובייקטיביות. במובן זה כל סובייקט הוא מלכתחילה קוירי, דבר שאינו מובנה באופן מהותני. לפיכך, קויריות אינה מנוגדת לנורמה, משום שהיא מכילה בתוכה בו זמנית את הנורמה ואת ההתנגדות לה. מטרת ההנגדה למהותנות היא להראות כיצד הנורמה בה בעת מתחזקת את עצמה וחותרת תחת עצמה, מה שלמעשה מאפיין אפיסטמולוגיה קוירית. מהלך זה אופייני גם ל"מרחב בטוח", והמשמעות היא ש"מרחב בטוח" הוא מושג שכישלוננו מונח בבסיסו, בין שננסה לייסד אותו כ"מרחב בטוח" ביקורתי ובין שנייסדו כקוירי. נסביר זאת כעת.

נוכח הנחת היסוד הפוליטית שיחסי כוח הם סיבת כינונם של "מרחבים בטוחים", בהמשך לתפיסה הפוקיאנית⁴⁹ של יחסי כוח אפשר לראות בהם מערכים של התנגדות, מרחבים השואפים להעלמת יחסי הכוחות הדכאניים באמצעות יצירת סביבה המנטרלת את האלימות שמתקיימת בכל המרחבים האחרים. עם זאת, מכיוון שגם בתוך "המרחבים הבטוחים" אי אפשר שלא יתקיימו יחסי כוחות, הכוח ב"מרחבים הבטוחים" אמנם משתנה אך אינו מתפוגג כליל. "מרחבים בטוחים" שואפים למשמע את הביטחון ואת המרחב כאוטופיים, ובו בזמן הם משעתקים את האופן שבו נוצרים חוסר ביטחון וחריגות בכל מסגרת מרחבית/חברתית שיש לה כללים או גבולות מוגדרים.

כמו כן, "מרחבים בטוחים" מכילים בתוכם באופן בסיסי את נקודות התורפה וההפרה שלהם, הנתפסות כסכנה לשאיפה ליצור מרחב של ביטחון. הפרת הביטחון מערערת את היותו של המרחב בטוח – למשל כתוצאה מפלישה של גורמים מבחוץ שאינם מוכנים לקבל על עצמם את הכללים המוסכמים, או לא יודעים כיצד לקיים אותם, או כתוצאה מהפרות מבפנים, מצד חברי קבוצה או נוכחים "במרחב הבטוח" – הפרות מכוונות או הפרות מבלי דעת. במובן זה, נוכח האפשרות התמידית להפר את הכללים, "מרחבים בטוחים" מתפקדים כמרחבים לימינליים, המאופיינים בלימבו תמידי בין המרחב המדומיין כמרחב אוטופי למרחב הנחוזה כאלים.

אם כך, נקודת תורפה אחת נוגעת לחוסר היכולת לייצר מרחב סטרילי ובטוח. נקודת תורפה נוספת טמונה בחוסר היכולת ליצור מרחב נקי מאלימות, כזה שמיקומו, מבנהו, המערך החברתי והרגשי בו, מטרתיו והנוכחים בו אינם מפעילים אלימות. לפיכך, פעולתו של הכוח ב"מרחבים בטוחים" מתיקה את הפרקטיקות שלו ומגולמת בתצורות חדשות, ו"מרחבים בטוחים" מתקיימים בין המרחב הציבורי, הנתפס כמרחב המכיל תמיד פוטנציאל לסכנה, לבין "המרחב הבטוח", המדומיין תמיד כבטוח לחלוטין וחוסר הפרות, על אף שאלו אינהרנטיות לקיומו. דוגמה לכך עולה למשל בפיצ', שבו מתאפשר לנוער "מרחב לנשימה" מההומופוביה שהוא חווה במרחב הציבורי; בתוך המועדון ממשיכים להתקיים כללים יחסי כוח (למשל בין בני הנוער למדריכים, או בין בני נוער בגילים שונים, מלאומים שונים, בין נשים לגברים ובין סיסג'נדרים לטרנסג'נדרים), העלולים לשעתק את יחסי הכוח החברתיים במרחב העוין ולהביא אותם אל תוכו.

המונח "מרחב בטוח", המושרש בחשיבה על הפוליטיקה של יחסי הכוח, מושתת על כישלוננו לכוון ביטחון. ביטחון זה, ש"המרחב הבטוח" אמור לייצר אותו, מעוגן בשני הגיונות מנוגדים כביכול. מצדו האחד עומד ההיגיון של יצירת חירות (בתוך המרחב), כלומר מרחב לטעות, ומצדו השני ההיגיון של יצירת הבחנות וגבולות (מהמרחב האלים), כלומר מרחב לשונות. הגם שבמציאות מיושמים במידה ניכרת מרחב לטעות ומרחב לשונות בו זמנית ובמקום אחד, הסתירה בין השניים נעוצה בהבחנה בין מה שיכול להיכנס אל "המרחב הבטוח", ובהתאם נתפס כמכונן ביטחון, ובין מה שאינו לגיטימי. במרחב לטעות (מו)תירים טווח ניכר לבחינה של גבולות, לשאלת שאלות ולפרפורמנס שחורג מכללי הנורמטיבי והנהוג במרחב ההגמוני, ובמרחב לשונות נהוגות הגבלות פרפורמטיביות שימנעו הפעלה של טריגרים שעלולים לעורר זיכרון של טראומה מקורית. המנגנון המכונן של שני ההגיונות מוגדר על ידי נורמות וציוויים חברתיים, ושניהם סובבים סביב התבחנות מהותית מאופן פעולתו של הכוח במרחב ההגמוני.

מנגנון כינונו של "מרחב בטוח" מוביל ליצירת דיכוטומיות תפיסיות או פיזיות, המשעתקות את הפרדיגמה של יחסי הכוח שממנה הן שואפות להימלט. בעוד שההתנגדות האקטיבית היא פרקטיקה פמיניסטית, להט"בית וקווירית הממשעת "מרחב בטוח" באופן דיכוטומי, היא לא מכוננת אותו כבטוח יותר או פחות. "המרחבים הבטוחים" הלהט"ביים, הקוויריים והפמיניסטיים מקיימים בתוכם מתח: מצד אחד, רבים מהם שואפים לאפשר למשתתפיהם לשאול שאלות, לטעות ואף לחוות מבוכה, מתוך אמונה כי כך יתאפשרו למידה וביטוי עצמי (שכפי שציינו, אלה חלק ממטרותיו של "המרחב הבטוח"). מצד שני, מרחבים אלה שואפים גם להעניק "מרחב בטוח" לשונות (המטרה השנייה: ביטחון): מרחב נקי משאלות פוגעניות, אלימות מילולית או פיזית ומטריגרים המעוררים זיכרון של טראומה מקורית. כאמור, פעמים רבות שתי שאיפות אלה מתנגשות חזיתית; כך למשל, החופש לטעות במסיבה קווירית יכול להוביל לפגיעה ב"מרחב הבטוח" של טרנסג'נדר, והאיסור על טריגרים המעוררים זיכרון של טראומה מקורית במפגש פמיניסטי עלול להגביל את יכולתה של משתתפת לדבר על חוויות מעבר. כלומר, המתח שבין השאיפה ליצור "מרחב בטוח" שיש לו גבולות וכללים ברורים, המבחין טמפורלית ופיזית בין הבטוח לשאינו בטוח, מנוגד לערעור על הבניית הגבולות ופעולת התיחום האינהרנטית לכינון של מרחב קווירי.

תחושת ביטחון עולה על פי רוב ככל שהמרחב הומוגני מבחינת מאפיינים פרפורמטיביים של גוף, שפה, התנהגות וביטויים של חשיבה ותפיסות עולם במרחב הפטריארכלי,⁵⁰ הלאומי, המיני או של הנטייה המינית, המגדרי⁵¹ וגם הביקורתית.⁵² הפרדה בין פנים לחוץ מייצרת גבולות או אזורי סכנה. הגבול הסימבולי, שלא בהכרח קיים פיזית, מנכיח את קיומן של שתי ישויות נפרדות המסומנות על ידי פנים וחוץ או כאן ושם, שכל אחד מהם יודע איך לפלוש אל תחומו של האחר. ההפרדה לא מייצרת רק תחושה של סכנה פיזית אלא מובילה גם לתודעה של סכנה. כך מובנים אזורים של אלימות לגיטימית ומתכוננת אחרות משמעותית, חשובה.⁵³ עצם ההפרדה בין פנים-בטוח לבין חוץ-לא בטוח היא יצירה המבוססת על ערכים דכאניים ש"המרחב הבטוח" נוצר כמענה להם, ולכן שיח של "מרחב בטוח" משעתק את המבנה שבאמצעותו מנגנוני הדיכוי נוצרים.

התהוות של גבולות מרחביים המבחינים בין כאן לשם, כמו גם התהוות גבולות של ביטחון המפרידים בין הבטוח לשאינו בטוח הכרחיים להמשגה של "מרחב בטוח". נראה כי תהליך יצירתו של "מרחב בטוח" פועל בשירותם של מנגנונים הגמוניים מנרמלים, היוצרים מרכז וביחס אליו פריפריה. יצירת תיחום, קו גבול למטרות ביטחון, מובילה פעמים רבות להשגת התוצאה ההפוכה – שלילת תחושת הביטחון. זאת מאחר שהתהליך של יצירת "מרחב בטוח" הוא תהליך של יצירה הטרונומטיבית והגמונית של ביטחון, שפירוק הביטחון האישי מעוגן בתוכה לטובת פרפורמנס של "תחושת ביטחון" קהילתי-קולקטיבי. תפיסה זו מוחקת את הסובייקטים ואת הסובייקטיביות והופכת את הביטחון לאובייקט – מהלך השולל את קיומה של תחושת ביטחון אישית, ומוביל לכך שהכישלון מובנה באופן יצירתו של מרחב זה.

רפרטואר הכישלונות הפוטנציאליים של "מרחבים בטוחים" מלמד כי הכשלונות של המרחב טמונים בעצם האופן שבו הוא מיוצר ומוגדר. למשל, הגדרות הביטחון הן תמיד יחסיות וטמפורליות וככאלו הן נידונות להשתנות תמידית. גמישות זו, הגם שהיא מגבירה את היכולת להתמודד עם אתגרים, הופכת את המרחב למסוכן כתוצאה מחוסר הוודאות וחוסר היכולת לפעול במרחב על פי כללים דינמיים שאינם ידועים וקבועים מראש, ולעתים גם אינם מובנים באותו אופן (או שאינם מובנים כלל) לכל האנשים. כמו כן, קשה לשלב בין התפיסה של "מרחב בטוח" כמקום שניתנת בו לגיטימציה לטעות, ובין תפיסתו כמקום שמתאפשר בו ספקטרום פרפורמטיבי של הופעה, גוף, התנהגות וזהות מגוונים בסביבה המצטיירת כמקבלת וכמכילה. הבחנה זו בין "מרחב בטוח" כמרחב שמאפשר טעות לבין "מרחב בטוח" שמאפשר שונות חושפת את האפקטיביות של הזהות. כינונה של סובייקטיביות ב"מרחב בטוח" ממחישה את גבולותיה של הקהילה, וכך מסדירה תהליכים של הדרה, ובמקביל כמעט תמיד מביאה להומוגניזציה של הסובייקטיביות במרחב. כמו כן, היווצרות של "מרחב בטוח" היא תמיד פעולה של התנתקות ממרחב עוין, וככזו השלילה היא בעצם מהותו. דפוס זה מכונן דיאלקטיקה של ניכור ופיצול וכן מייצר ומשמר את תחושת היעדר הביטחון.

4. חשיבה מחודשת

במאמר זה טענו כי "מרחב בטוח" פמיניסטי, להט"בי וקווירי הוא מעשה פוליטי של התנגדות, אך למרות האלמנטים החתרניים והביקורתיים שקיימים בו הוא משעתק את המבנה הפוליטי

שבתוכו הוא מתקיים; כלומר למרות שאיפתו ליצור ביטחון הוא בעל פוטנציאל ליצור אי-ביטחון. התייחסנו לארבע פרקטיקות המתיקות את המשמעות של "מרחב בטוח" ומקנות לו התייחסות פמיניסטית, להט"בית וקווירית. בחלק זה ברצוננו להתייחס לפרקטיקות אלו ולהציע אפשרות לחשיבה מחודשת הן בתוך פרדיגמת ההמשגה הקיימת שהצגנו עד כה, והן מתוך פרשנות רחבה של המושג ביחס למטרותיו תוך התייחסות למושגים "מרחב שגרת" או רגיל, "ציבור אינטימי" ואסמבלאו'.

אחת הפרקטיקות שהזכרנו היתה התנגדות והנכחה של רגשות ושימוש בהם. פרקטיקה זו של ראיית "המרחב הבטוח" כמרחב של אקטיביזם ביחס לחוסר ביטחון מהווה בסיס לכל החשיבה המחודשת על "מרחב בטוח", ומעוגנת בקיומה של התנגדות כחלק ממערך יחסי הכוח. ככזו, נראה בה בסיס גם לחשיבה המחודשת. ההתנגדות למושגים כמו "מרחב" או "ביטחון" כפי שהם מוכרים כיום מובילה לדגש מופרז על כינונה של קהילה. לפיכך, כבסיס לחשיבה המחודשת, ברצוננו להתייחס לשלושת המושגים: "מרחב שגרת", "ציבור אינטימי" ואסמבלאו', ולנקודת המפגש ביניהם.

קת' בראון⁵⁴ מציעה את המושג "מרחב שגרת" (Commonplace) כאסטרטגיה פוליטית שמערערת על הבינאריות של הכלה-הדרה ונורמליזציה-קוויריות. "המרחב השגרת" הוא מרחב שאפשר לחוש בו ביטחון במנותק ממנגנוני משטור, מאחר שאינו שואף לגרום לנוכחים בו להתנהג בהתאם לנורמות ולדרישות החברתיות, להתמקם ביחס לנורמות ולדרישות החברתיות ולהתיישר על פיהן. לטענתה, מרחב זה מאפשר פוליטיקה שאינה מעמידה במרכז את השייכות למרחב, מכירה בשונות כחלק בלתי נפרד ממנו ושואפת להעצים את הפוטנציאל שטמון בו, ביומימי, ברגיל, ללא שאיפה להאחדה. מחיקת הביטחון מן "המרחב הבטוח" והמרתו במושג "שגרת" מאפשרת לדעתה הגנה מפני האלימות שהביטחון מייצר.

"המרחב השגרת", כמרחב שבו מותר לערער על דיכוטומיות, יכול להיות אלטרנטיבה ל"מרחבים הבטוחים" שביקרנו במאמר זה, מאחר ש"המרחב השגרת" מערער על הדיכוטומיות המייצרות שייכות ואי-שייכות, מטשטש את גבולות המרחב וחושף את אופני פעולתו, המשעתקים ומכווננים מחדש את חוסר הביטחון. לפיכך, כדי ליצור "מרחב בטוח" שלא נופל במלכודת השעתוק של חוסר הביטחון, הבניית הגבולות, יחסי הכוח והניתוק ממרחבים אחרים, הוא זקוק למאפיינים של "מרחב שגרת".

מרכיב נוסף שברצוננו להציע כבסיס לחשיבה מחודשת על "מרחב בטוח" נוגע לדיון של לורן ברלנט⁵⁵ במושג "ציבור אינטימי" (Intimate Public). "ציבור אינטימי" מאופיין על ידי הציפייה שהמשתתפים בו יחלקו ידע משותף, הנובע מחוויות דומות או משותפות במובן הרגשי והגופני. כלומר, הוא מורכב מאנשים בעלי היסטוריה משותפת או פרשנות משותפת להיסטוריה, המשפיעה על דפוסי התנהגות ועל יצירת שייכות.

"ציבור אינטימי" הוא מרחב זרות של אנשים מאוכזבים, היודעים לקרוא דרך חוויות גוף משותפות של דיכוי וכוח וליצור קשרים המושתתים על קרעים וכמיהה לשייכות. "ציבור אינטימי" מבוסס על השגרת והרגיל כי הוא תלוי בחוויות חברתיות אנונימיות המשותפות לקבוצה, המערערות

על מערכות הכוח החברתיות ללא שאיפה ליצור להן חלופה. "המרחב השגרתי" אינו מנטרל את השוני אלא מאפשר חוויה משותפת של ציבור-נגד.⁵⁶ למעשה זהו מרחב של "ציבור אינטימי" שאינו מיוצר באופן שגרתי, שמנגנוני השעתוק הנורמטיביים מנוטרלים בו, ובמקומם מתאפשרת חוויה של שייכות ושותפות, ומרחב קהילתי שאינו מגביל ואינו מוגבל בזמן ובמרחב. מרחב זה אינו הפרטי ואינו הציבורי, מכיוון שהאישי שבו משתקף במערך הציבורי הכללי. זהו מרחב של מבעים רגשיים, שיש בו הכרה ורפלקסיביות, המאפשר הזדהות בין אנשים זרים, המאפשרים חוויות של שייכות והדדיות.⁵⁷ תפיסה זו של ציבור מאפשרת להשלים את מקומם של המוכפפים בתוך המארג הדכאני-הגמוני, הדורש הקמת מרחבים "אחרים" המוגנים מפני אלימות הרוב, ובו זמנית אינם יוצרים רוב חדש-ישן המדכא אחרים-חדשים. ברלנט מתייחסת לתופעה קיימת בחברה האנושית, ואילו אנו מציעים כי האלטרנטיבה ל"מרחב בטוח" המשעתק את חוסר הביטחון יכולה להיות יצירה מכוונת של מרחבי זרות בעלי מאפיינים של "ציבור אינטימי".

ג'סביר פואר מתארת את האסמבלאו' הקוויירי כרשת של מרכיבים היוצרים את הגוף אך לא מוגבלים על ידיו.⁵⁸ פואר רואה באסמבלאו' אמצעי להתנגדות לנרטיבים ולמערכות של כוח, וחושפת כיצד התפיסה האסמבלאו'ית מאפשרת רב-ממדיות, השתנות, ואף חוסר קוהרנטיות הכרחית, תוך שימת דגש על המציאות והגשמיות, על האונטולוגיה, הממשות, המרחב וה-affect,⁵⁹ על פני ייצוג המשמעות, האפיסטמולוגיה, או הזהויות ואופני הצטלבותן. האסמבלאו' הקוויירי מאפשר להשתמש בחוסר הקוהרנטיות, בהשתנות ובשילוב בין אלמנטים שונים ואף סותרים.

לאור שלושת המושגים, נטען כי פתרון הבעיה של שעתוק האלימות בתוך יחסי הכוח הוא ביצירת מרחב גמיש שבראון מכנה "מרחב שגרתי". מרחב זה צריך להכיל אוכלוסייה שעונה על מאפייני ה"ציבור האינטימי" לפי ברלנט, שהחיבור בין חבריו מבוסס על אינטרס פוליטי, פגיעה והתגוננות ממנה.

כדי ליצור "מרחב בטוח" שיש לו פוטנציאל להיות בלתי מזיק ולא פוגעני, שאינו משעתק את הסכנות שהצגנו לעיל, הארוגות אל תוך "מרחבים בטוחים", יש לשמרו כמרחב אסמבלאו'י, רב-ממדי, משתנה ולא-קוהרנטי. לפיכך נדרש מרחב שאינו בעל הגדרה אחידה, ברורה וקבועה אלא בעל דינמיות ומורכבות, שיאפשר מרחב רגשי אינטימי אך לא פולשני, דינמי אך מוכר, משותף אך כזה שיש בו די מקום, כזה שמוגבל על ידי מערכות הדיכוי ומתכוונן כמערך התנגדות להם, ובו בזמן מבוסס על שיח פנימי ענף שמבנה קהילתיות ומובנה על ידי האנשים המעצבים באופן אקטיבי את המיתוסים והנרטיבים הקהילתיים. נרטיב הסבל המשותף, הבושה או הטראומה משמשים כמוטיבציה, כמקור לכוח, כהצדקה וכרגש מגייס ומפעיל, כמכוננים את המרחב ואת הביטחון. מדובר בהתנגדות לתפיסת הנרמול בחברה, המשמשת ככלי מרכזי במארג כלי המשמוע, המהווים חלק מרכזי ביצירת הביטחון המבוסס על שלילת הביטחון של האחר.

הקריאה לסגירות או לאחידות של מרחב – פיזית, זהותית ורגשית – לא בהכרח מייצרת ביטחון, ופעולת הדיכוי במרחב משמשת לעתים ככלי נשק בידי קבוצות שונות החולקות אותו. במובן זה, "המרחב השגרתי", הרגיל, בניגוד ל"מרחב בטוח", יכול להכיל מגוון רחב של אנשים בלי

להפעיל מנגנוני נרמול. למרות העידוד החברתי ליצירת מגע, "מרחבים בטוחים" צריכים להכיל את ההבנה שמגע מכל סוג הוא חדירה למרחב פרטי ולפיכך דורש אישור – לא במובן של "תרבות ההסכמה", שבה הסכמה יכולה להיכפות על המסכימה באמצעות נורמות חברתיות או בגלל הפחד להיות קורבן, אלא הסכמה דיאלוגית. לא הסכמה כ"אירוע חד-פעמי", אלא כזו שנמשכת כל הזמן, במובן של "ציבור אינטימי", המוביל לפרשנות משותפת של ההיסטוריה והמציאות. כך, הגבולות הסובייקטיביים ואופני הבנייתם יונעו על ידי שיח קהילתי, אך לא יפעלו כמהות קבועה אלא כשיח המבוסס על האינטימיות המכוננת את המשותף במרחב.

תודות

ברצוננו להודות לקורא האנונימי ולד"ר מרב אמיר על הערותיהם החשובות ומאירות העיניים. ברצוננו להודות לד"ר רועי וגנר, ד"ר אורנה ששון-לוי, רלה מזלי, מאשה אברבך, תניא ציון-וולדקס ונעם גל על הערותיהן לגרסה ראשונית של מאמר זה. תודה רבה לחני כבדיאל על ההיענות לבקשתנו לכתוב טקסט הן בסוגיית "המרחב הבטוח". כמו כן, ברצוננו להודות לאלישע אלכסנדר ותאיר פניני על המסמכים והמידע.

הערות

- ראשי התיבות להט"ב מייצגים לסכיות, הומוסקסואלים, טרנסג'נדרים/יות וביסקסואלים/יות. בכל מקום שבו נכתב במקור הומו-לסבי או כל מינוח אחר, נשתמש במינוח כפי שהוא במקור.
- המילה "אנשים" תשמש במאמר זה לייצג ריבוי מגדרי.
- הטרונורמטיביות היא פרויקט של נורמליזציה, המהווה חלק אינטגרלי מהסביבה הפוליטית הליברלית. עקרון הנורמליזציה מתאר בין היתר ניסיון של פרטים למשמע את עצמם, במטרה להתאים את אורח חייהם לתפיסה קולקטיבית הנוגעת לאופן שבו יש לחיות. עיקרון זה מבוסס על הנחת יסוד כי כלל האנשים זכאים, מתוקף היותם חלק ממסגרת ליברלית, לחירויות פרט, לזכויות אזרח ובפרט לטובין ולשירותים חברתיים המאפשרים חיים "נורמליים" ככל האפשר. בנוסף, הנורמליזציה יוצרת תהליך אסימילציה הנתפס כמעין משא ומתן שבו קבוצות בוחרות לאכוף על חבריהן את הנורמות הנהוגות בקבוצת הרוב, תמורת קבלתן אליה. בנוסף להסדרה עצמית ולהסדרת הפרטים השייכים לקבוצות, הנורמליזציה מופעלת גם באמצעות קודים תרבותיים. ראו Diane Richardson, "Desiring Sameness? The Rise of a Neoliberal Politics of Normalisation", *Antipode* 37, no. 3 (2005): 515-535; Michael Warner, *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life* (New-York: The Free Press, 1999).
- הכוונה היא להבחנה של ג'ון אוסטין בין תוכנן של מילים לבין הפעולה שהן מבצעות. אוסטין מתייחס לשלושה מרכיבים בפעולת הדיבור: הלוקוציה (locution), המסר של המילים, המשמעות כפשוטה; האילוקוציה (illocution), כוונתו של הדובר, המשמעות שהדובר מנסה לתת למילותיו; והפרלוקוציה (perlocution), הכוונה כפי שהבין אותה הנמען. "מרחב בטוח" מסומן על ידי הלוקוציה, לרוב באמצעות כללים כתובים, שמסמנים אילוקוציה או כוונה ברורה של האנשים המעצבים את המרחב ושיאופותיהם

- ליצור "מרחב בטוח". הפרלוקוציה לעומת זאת, מכיוון שהיא תמיד תוצר של פרשנות, עלולה להביא למבעים ביצועיים שייצרו אי-ביטחון במונחים של המוענים שעיצבו את "המרחב הבטוח". ראו: ג'ון ל. אוסטין, איך עושים דברים עם מילים, בתרגום גיא אלגת (תל אביב: הוצאת רסלינג, 6002).
5. משה צוקרמן, שואה בחדר האטום: ה"שואה" בעיתונות הישראלית בתקופת מלחמת המפרץ (תל-אביב: הוברמן, 1993) (להלן צוקרמן, שואה בחדר האטום).
- Nancy Duncan, "Renegotiating Gender and Sexuality in Public and Private Spaces", 6 in *Geographies of Gender and Sexuality*, ed. Nancy Duncan (London: Routledge, 1996), 127-145; Lynda Johnston and Gill Valentine, "Wherever I Lay My Girlfriend, That's My Home: The Performance and Surveillance of Lesbian Identities in Domestic Environments", in *Mapping Desire: Geographies of Sexualities*, eds. David Bell and Gill Valentine (London: Routledge, 1995), 99-113.
7. מתוך מחזור השירים "מרחב בטוח", כתבה חני כביאל. עתיד להתפרסם בספרה פרימת טלאים.
8. מועדון הרונטקה היה בר טבעוני, מרכז חברתי, מועדון הופעות ומרכז פעילות בתל אביב, שהופעל על ידי קולקטיב מתנדבים ללא מטרת רווח. מטרתו היו הפצת רעיונות לשינוי חברתי, קידום תזונה טבעונית ויצירת מרחב פוליטי לאמנות ותרבות בקהילה. המקום פעל בשנים 2009-2012.
9. הרצח בברנוער היה פיגוע ירי במועדון חברתי לצעירים להט"בים באגודה הלהט"ב (ראו הערה 10), שאירע ב-1 באוגוסט 2009 בתל-אביב, ובו נהרגו ניר כץ וליז טרובישי ונפצעו עשרה אנשים נוספים.
10. אגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטרנסג'נדרס בישראל היא הארגון הלהט"בי הראשון בישראל. הארגון הוקם בשנת 1975 בשם האגודה לשמירת זכויות הפרט.
11. מישל פוקו, הטרופייה (תל-אביב: רסלינג, 2003 [1984]) (להלן פוקו, הטרופייה).
12. שם.
13. Ian Barnard, "Toward a Postmodern Understanding of Separatism", *Women's Studies: An Inter-Disciplinary Journal* 27, no. 6 (1998): 613-639.
14. Michael Walzer, "The New Tribalism", *Dissent* 39, no. 2 (1992): 165-69.
15. ואלרי סולאנס, מניפסט החלאה (תל-אביב: רסלינג, 2005 [1967]).
16. Marilyn Frye, "Some Reflections on Separatism and Power," in *The Lesbian and Gay Studies Reader*, ed. Aina Barale and David M. Halperin (New-York: Routledge, 1993), 91-98 (להלן פריי, "מחשבות על התבדלות").
17. Sarah Lucia Hoagland, *Lesbian Ethics: Toward a New Value* (Palo Alto, CA: Institute of Lesbian Studies, 1988).
18. דוגמה לרעיון ספרטיסטי לסבי שהושפע רבות מן החשיבה הפמיניסטית ניתן לראות בכתיבתה של ג'יל ג'ונסטון, הקוראת לנשים להקים חברה-מדינה אוטופית אוטונומית מארצות הברית, המבוססת על זהות נשית משותפת. היא כינתה חברה-מדינה זו *Lesbian Lands*. ראו Jill Johnston, *The Lesbian Lands*.

- הלסבית). *Nation: The Feminist Solution* (New-York: Simon and Schuster, 1973) (להלן ג'ונסטון, האומה
19. אייל גרוס ועמליה זיו, "בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית", בתוך מעבר למיניות – מבחר מאמרים בלימודים הומו לסביים ותיאוריה קווירית, עורכים יאיר קידר, עמליה זיו ואורן קנר (תל-אביב: דביר, 2003), 9–44 (להלן גרוס וזיו, "בין תיאוריה לפוליטיקה").
20. גרוס וזיו, "בין תיאוריה לפוליטיקה", 10.
21. Micael Brown, *Closet Space: Geographies of Metaphor From the Body to the Globe*. (London and New-York: Routledge, 2000).
22. עמליה זיו, "לחצות את גבולות המגדר, לבגוד בגבולות הלאום: הפוליטיקה הפרפורמטיבית של 'כביסה שחורה'", בתוך הגירה, פריון וזהות בישראל, עורכים אדריאנה קמפ ויוסי יונה (ירושלים: מכון ון ליר, 2008), 290–320.
23. Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York: Routledge, 1990).
24. קתרין מקינן, "תשוקה וכוח", בתוך דרכים לחשיבה פמיניסטית – מקראה, עורכות ניצה ינאי, תמר אלפור, אורלי לובין וחנה נווה (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2007 [1987]), 226–242.
25. Sara M. Evans and Harry C. Boyte, *Free Spaces: The Sources of Democratic Change in America* (Chicago: University of Chicago Press, 1992) (להלן אוונס ובוית, מרחבים משוחררים).
26. William A. Gamson, "Safe Spaces and Social Movements," *Perspectives on Social Problems* 8 (1996): 27–38 (להלן גמסון, "מרחבים בטוחים").
27. שם, 27.
28. Francesca Polletta, "'Free Spaces' in Collective Action", *Theory and Society* 28, no. 1. (1999): 1–38.
29. ראו למשל "מרחב בטוח לניסוי וליצירתיות מול מרחב בטוח לנשימה", <http://grrlfag.wordpress.com/2012/12/17/%D7%9E%D7%A8%D7%97%D7%91-%D7%91%D7%98%D7%95%D7%97-%D7%9C%D7%A0%D7%99%D7%A1%D7%95%D7%99-%D7%95%D7%9C%D7%99%D7%A6%D7%99%D7%A8%D7%AA%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%95%D7%9C-%D7%9E%D7%A8%D7%97%D7%91-%D7%91/>
- או כאן: "דוברות רדיקאלית רהוטה", מעונן חלקית, 14 באפריל 2013. <http://interspem.wordpress.com/2013/04/14/%D7%93%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%95%D7%AA-%D7%A8%D7%93%D7%99%D7%A7%D7%9C%D7%99%D7%AA-%D7%A8%D7%94%D7%95%D7%98%D7%94/>
- או כאן: שירי אייזנר, "קהילות בונות, קהילות הורסות – מחשבות על אתיקה פמיניסטית ושיח קהילתי", שחור סגול – אהבה, זעם וגאווה, 16 בדצמבר 2012

<http://bidyke.wordpress.com/2012/12/16/%D7%A7%D7%94%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%95%D7%A0%D7%95%D7%AA-%D7%A7%D7%94%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%95%D7%A8%D7%A1%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%91%D7%95%D7%AA-%D7%A2%D7%9C/>

30. אנרי לפבר, "ייצור המרחב", בתוך *תרבות אדריכלית, עורכות רחל קלוש וטלי חתוקה (תל-אביב: רסלינג, 2005 [1991])*, 177-200; Gill Valentine, "Queer Bodies and the Production of Space", in *Handbook of Lesbian and Gay Studies*, eds. Diane Richardson and Steven Seidman Eviatar Zerubavel, "Lumping and Splitting: Notes on ;160-(London: Sage, 2002), 145 .Social Classification", *Sociological Forum* 11, no. 3 (1996): 421-433.

31. אוונס ובוית, *מרחבים משוחררים*.

32. גמסון, "מרחבים בטוחים".

33. Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy, History", in *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, ed. Donald F. Bouchard (Ithaca: Cornell University Press, 1977), 139-164.

34. ה"דרס-אפ" הוא ליין מסיבות קווירי שהתחיל ביוזמתם של אלישע אלכסנדר וסיון קרמני, שפרשה בשלב מסוים. המסיבות התקיימו בעיקר בתל-אביב, אך גם בבאר-שבע, חיפה, ירושלים ואפילו בברלין. הליין הופעל בהשראה של ה"געוואלד", ליין דראג (הופעות שבהן המופיעים לובשים בגדים המזוהים עם התפקיד המגדרי ההפוך למינם) ירושלמי.

35. למשל במסיבות של ליין ה"קווירפש" בתל-אביב, וליין "הקווירילה" ו"ירושלים בוערת" בירושלים.

36. סיסג'נדרים הן. א.נשים שמרגישות. ים בנוח עם המגדר שניתן להן. בלידה.

37. הומונורמטיביות הוא מושג שטבעה ליסה דגן, המתייחס לתרבות גיית מופרטת, המכילה תפיסה צרה ופורמלית של "שוויון" ותפיסה מינימלית של המדינה, שמכילה הפרטה ניאו-ליברלית. ראו Lisa Duggan, *The Twilight of Equality? Neoliberalism, Cultural Politics and the Attack on Democracy* (Boston: Beacon Press, 2003).

38. ז'וליה קריסטבה, *כוחות האימה: מסה על הבזות (תל-אביב: רסלינג, 2004 [1980])*.

39. פוקו, *הטרופיה*.

40. חיבור מאבקים מתייחס לתפיסה שאי אפשר לקיים מאבק אחד נגד דיכוי בלי להתייחס למאבקים אחרים. תפיסה זו סבורה כי יש מכנה משותף בין כל סוגי הדיכוי, והוא דורש מאיתנו להתייחס אל כולם.

41. צוקרמן, *שואה בחדר האטום*.

42. Jasbir K. Puar, *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*, Next Wave (Durham and London: Duke University Press Books, 2007) (להלן פואר, *אסמבלאז'*).

43. הפיצ' התחיל כפרויקט סיום קורס של ארבע תלמידות בבית הספר ליאו בק בחיפה במסגרת תוכנית בלימודי אזרחות, תחת השם דוש. בתחילתו הוא פעל בתוך הפורום החיפאי, ארגון ומרחב להט"בי בחיפה.

בהמשך החליטו הפעילות המרכזיות להוציא את הפרויקט מהפורום, והוא שינה את שמו ועבר לפעול באשה-לאשה, במסגרת הארגון שישה צבעים. הפעילות מתקיימת פעם בשבוע, מופעלת על ידי צוות אך אינה מובנית כפעולה אלא כמרחב חברתי פתוח. בכל פעילות לוקחים חלק בממוצע כ-25 בני נוער, ובסך הכול מגיעים כחמישים בני נוער. הגיל המרבי להשתתפות הוא 21. המסמך הוא דף הסבר לגיוס והבהרה של הפעילות והופץ ברשתות חברתיות ובדוא"ל כדי להרחיב את החשיפה לפרויקט.

Jay Prosser, "No Place Like Home: The Transgendered Narrative of Leslie Feinberg's *44* Stone Butch Blues", *MFS Modern Fiction Studies* 41, no. 3 (September 01, 1995): 483-514.

Michèle Lamont, *The Dignity of Working Men: Morality and the Boundaries of Race, 45* Class, and Immigration (Cambridge: Harvard University Press, 2000); Michèle Lamont, *Money, Morals, and Manners: The Culture of the French and the American Upper-Middle 46* Class (Chicago: University of Chicago Press, 1992).

.46 שם, 9.

Michèle Lamont and Virág Molnar, "The Study of Boundaries in the Social Sciences", 47 *Annual Review of Sociology* 28 (2002): 167-195.

Jasbir K. Puar, "Queer Times, Queer Assemblages", *Social Text* 23, no. 3-4 (2005): 48 49 .121-139.

49. מישל פוקו, תולדות המיניות I – הרצון לדעת (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1996 [1976]).

50. ג'ונסטון, האומה הלסבית.

51. פריי, "מחשבות על התבדלות".

Saba Mahmood, "Religious Reason and Secular Affect: An Incommensurable 52 Divide?" in *Is Critique Secular? Blasphemy, Injury, and Free Speech*, eds. Talal Asad et al. (Berkeley: University of California, 2009), 64-100.

Gloria Anzaldúa, *Borderlands: The New Mestiza* (San Francisco: Spinster/Aunt 53 .(Lute, 1987).

Kath Browne, "Commonplace as politics: An exploration" (Paper presented at a the 54 .(2013, 7-II Geographies of Sexualities Conference, Lisbon, Portugal. September 5

Lauren Berlant, *The Femle Complaint - The Unfinished Buisiness of Sentimentality in 55* American Culture (Durham and London: Duke University Press, 2008), 5-13.

56. מייקל וורנר מגדיר מהו ציבור (Public) וטוען כי ציבור בין היתר מאורגן באופן עצמאי, מהווה מערכת קשרים בין זרים המתהווה כתוצאה מתשומת לב, מרחב ציבורי הנוצר באמצעות סירקולציה רפלקסיבית של שיח. האופנים השונים שבהם נוצרים קשרים בין זרים (שניתן לדמיינם גם כקווים המקשרים בין האישי לבין הפוליטי) דורשים דמיון קבוע של "קהילה" או צורה של היות או היעשות המערערת על הדיכוטומיה שבין הציבורי לבין ה"אינטימי" (שכבר איננו הפרטי, אלא האישי). תהליך זה מייצר דפוסים של השתייכות ושייכות, או כדברי וורנר *performance of belonging*. בהמשך, וורנר מגדיר ציבוריות-נגד (counterpublic) כציבוריות אישית, פרטית, פרטיקולרית וקונפליקטואלית, כלומר מנוגדת ומתנגדת

לציבוריות השלטת. לטענתו, ציבוריות-נגד מעוגנת בתודעה של דיכוי או כפיפות ביחס להגמוניה, כלומר היא קבוצה לא-מוגדרת של אנשים זרים הלוקחים חלק בשיח של התנגדות. ראו Michael Warner, "Publics and Counterpublics", *Public Culture* 14, no. 1 (2002): 49-90.

Lauren Berlant, *The Female Complaint - The Unfinished Business of Sentimentality* .57
in American Culture, viii

.58 פואר, אסמבלאו', 211.

.59 המילים רגשות או תחושות בעברית מתייחסות לפן הסובייקטיבי של הרגשות. המילה affect באנגלית אינה נוגעת לרגש בלבד, אלא מתייחסת גם לחוויה הגופנית. Affects מסמנים את היכולת החברתית להשפיע ולהיות מושפעת. ראו: Brian Massumi, "Notes on the Translation and Acknowledgements", in Felix Guattari and Gilles Deleuze *A Thousand Plateaus - Capitalism and Schizophrenia*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987), .xvii-xx

